

Výchovné problémy u předškolních dětí s poruchou ADHD z pohledu učitelek v mateřské škole

Michaela Malůšová

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela Malušová**
Osobní číslo: **H12404**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Výchovné problémy u předškolních dětí s poruchou ADHD z pohledu učitelek v mateřské škole**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury vztahující se k syndromu ADHD u předškolních dětí.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu prostřednictvím polostrukturovaného interview.

Zpracování dat formou třídění a kategorizací získaných výpovědí, vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi mateřských škol.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ESSA, E. Jak pomoci dítěti: metody zvládnání problémů dětí v předškolní výchově. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011, 300 s. ISBN 978-80-251-2928-9.

MICHALOVÁ, Z. ADD/ADHD v kontextu poruch chování. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 120 s. ISBN 978-80-7372-733-8.

MICHALOVÁ, Z. Předškolák s problémovým chováním: projevy, prevence a možnosti ovlivnění. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 162 s. ISBN 978-80-262-0182-3.

NOVÁK, T. Mnohem menší dareba, než jste čekali. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 125 s. ISBN 978-80-247-5069-9.

TRAIN, A. Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 198 s. ISBN 8071785032.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Hana Navrátilová

Ústav školní pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

22. ledna 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 22. ledna 2015

doc. Ing. Aněžka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně .....^{25.2.2016}.....

....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se snaží objasnit názor učitelek v mateřské škole na předškolní děti s poruchou ADHD a popsat metody práce učitelek s těmito dětmi. V teoretické části práce popisují poruchu ADHD, její vznik, diagnostiku, vznik poruchy a její projevy. V praktické části jsem zkoumala názory učitelek na děti s poruchou ADHD pomocí rozhovorů, které jsem následně kódovala a kategorizovala.

Klíčová slova: porucha ADHD, výchovné problémy

ABSTRACT

This thesis aims to clarify the opinion of kindergarten teachers at preschool children with ADHD and describes the methods of teachers work with these children. The theoretical part describes ADHD, its origin, diagnostics, the origin of disorder and its symptoms. In the practical part, I examined the views of teachers on children with ADHD using interviews, which I subsequently be encoded and categorized.

Keywords: ADHD disease, educational problems

„Člověk se učí tím, že se o něco opakovaně pokouší, ne tím, že se tomu vyhýbá.“

(Kast-Zahn, 2007, s. 95)

Děkuji vedoucí mé práce Mgr. Haně Navrátilové, za pevné nervy, trpělivost a pomoc při zpracovávání mé bakalářské práce. Dále chci poděkovat učitelkám, které mi poskytly informace k mému výzkumu a mým blízkým za podporu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VYMEZENÍ PORUCHY ADHD	11
1.1 PŘÍČINY PORUCHY U DĚTÍ.....	11
1.2 DIAGNOSTIKA PORUCHY.....	12
1.3 HLAVNÍ PROJEVY PORUCHY V CHOVÁNÍ DĚTÍ.....	12
1.3.1 Nepozornost.....	13
1.3.2 Hyperaktivita.....	13
1.3.3 Impulzivnost.....	13
1.4 DALŠÍ PROJEVY PORUCHY.....	13
1.5 SUBTYPY PORUCHY ADHD.....	17
1.6 VÝSKYT PORUCHY.....	18
2 VÝCHOVNÉ PROBLÉMY U DĚTÍ S PORUCHOU ADHD	19
2.1 ŘEŠENÍ VÝCHOVNÝCH PROBLÉMŮ.....	19
2.1.1 Agresivní chování.....	20
2.1.2 Neposlušnost.....	21
2.1.3 Hyperaktivita.....	21
2.1.4 Poruchy adaptace.....	22
2.1.5 Opoziční chování.....	22
2.1.6 Lhaní.....	23
II PRAKTICKÁ ČÁST	25
3 TYP VÝZKUMU	26
3.1 VÝZKUMNÉ CÍLE.....	26
3.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	26
3.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	27
3.4 VÝZKUMNÁ METODA.....	27
4 ANALÝZA VÝZKUMU	29
4.1 ÚSKALÍ PRÁCE S DÍTĚTEM S PORUCHOU ADHD.....	30
4.2 UČITELKA.....	36
4.3 VLIV ADHD NA OKOLÍ.....	41
ZÁVĚR VÝZKUMU	44
ZÁVĚR	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	48
SEZNAM TABULEK	50
SEZNAM PŘÍLOH	51

ÚVOD

Dítě s poruchou ADHD. Jedno z velmi diskutovaných témat dnešní doby. Dříve se tyto děti braly jako nevychované, neposlušné a problémové. Dnes však víme, že jejich chování není zapříčiněno jen výchovou, ale hlavně poruchou v centrální nervové soustavě.

Tato práce se zabývá popisem dětí s poruchou ADHD, které navštěvují mateřskou školu a pohledem učitelek na tyto děti. Ne každý si totiž uvědomuje, co taková práce s dítětem s touto poruchou obnáší a proto se ve své práci snažím toto těžké poslání objasnit.

V teoretické části se zabývám poruchou ADHD jako takovou. Popisuji, co to vlastně porucha ADHD je, dozvíte se, proč tato porucha u dětí vlastně vzniká, vymezím hlediska toho, jak se porucha projevuje, jak se diagnostikuje a také jak často a u koho se vyskytuje. V mé práci si můžete přečíst i podrobnější popis subtypů poruchy ADHD, které ovlivňují, jak se to dané dítě chová. Popíši, jaké projevy má porucha ADHD u dětí a jak s těmito projevy pracovat a jak je usměrňovat v mateřské škole.

Dále jsem se v teoretické části zabývala výchovnými problémy u dětí s poruchou ADHD. Vycházela jsem z popisu poruchy a jednotlivé výchovné problémy jsem jednotlivě popsala spolu s návrhy na řešení těchto problémů, uvedených v literatuře.

V praktické části představím výsledky mého výzkumu, který jsem provedla za pomoci polostrukturovaného interview. Interview s učitelkami z mateřských škol mi poskytlo cenné informace o tom, jak učitelky vnímají dítě s poruchou ADHD, jak s ním pracují, popsaly mi také, jak je práce s tímto dítětem náročná a co všechno tuto práci ovlivňuje.

Je zajímavé, že se o výchovných problémech u předškolních dětí s poruchou ADHD nepublikuje mnoho knih. Při psaní této práce jsem narazila na problém, kdy v literatuře nebylo přesně definované, co do těchto výchovných problémů patří. Proto jsem při psaní této práce vycházela z myšlenky, kdy jsem projevy poruchy ADHD zařadila také do výchovných problémů, tedy jako problémové chování. Z logického hlediska mi vyplynulo, že projevy poruchy značně stěžují výchovu dítěte, ať už rodiči, nebo učitelkami, proto by se daly zařadit do výchovných problémů.

Doufám, že tato práce pomůže osvětlit tuto problematiku a podá o ní dostatečné informace a bude využitelná i pro mou pozdější praxi, či praxi jiných učitelek v mateřských školách.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ PORUCHY ADHD

Podle pedagogického slovníku je porucha ADHD definovaná jako porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 77).

Porucha ADHD se v posledních letech stala velmi diskutovaným a aktualizovaným tématem. Aktualizovaným v tom smyslu, kdy se terminologie v psychologické praxi stále mění a stejně tak se změnila i terminologie této poruchy.

Porucha ADHD patří do kategorie specifických poruch chování. V minulosti jsme se mohli setkat s různými názvy této poruchy, jako například malá mozková dysfunkce (MMD), lehká dětská encefalopatie (LDE), hyperaktivní nebo hypoaktivní syndrom či hyperkyнетický, hypokynetický syndrom. Nejaktuálnějším pojmenováním této poruchy je ADHD, tedy Attention Deficit Hyperactivity Disorder, neboli v překladu syndrom poruchy pozornosti spojený s hyperaktivitou (Jucovičová, 2007, s. 3). Označení poruchy jako LMD se nepoužívá od roku 1993 (Michalová, 2011, s. 30).

Překlady této zkratky se ale mohou i nepatrně lišit. V některých publikacích můžeme najít překlad zkratky ADHD jako poruchu s deficitem pozornosti a hyperaktivitou (Goetz, 2009, s. 15), syndrom hyperaktivity a nesoustředěnosti (Antal, 2013, s. 17), hyperaktivita spojená s poruchou pozornosti (Wyckoff, 2004, s. 64), či hyperaktivita s poruchou pozornosti (Essa, 2011, s. 259), nebo přímo počestěnou zkratku SDP-H, která znamená syndrom deficitu pozornosti-hyperaktivity (Laniado, 2004, s. 23). Avšak ve většině publikací se spíše setkáte s názvem porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou.

1.1 Příčiny poruchy u dětí

Kromě dědičnosti se podle Nováka (2014, s. 77) podílí na výskytu poruchy ADHD také obtíže v prenatálním období dítěte, jako těžký stres, zranění matky, či její špatná životospráva, předčasný porod, problémy při porodu, či různá onemocnění dítěte po porodu, jako například zánět středního ucha.

Podle Jucovičové (2007, s. 4) porucha vzniká díky drobným poškozením v centrální nervové soustavě v prenatálním období dítěte, nebo brzy po porodu. To způsobuje odlišnosti v chování a jednání dítěte. Podle autorky jde tedy „o projevy vrozené, za které dítě nemůže, a které zpočátku neumí samo ovlivnit.“ Tyto projevy se však dají usměrnit vhodnými postupy ve výchově.

V předních lalocích mozku se nachází řídicí centrum, které při nějakém podnětu vydá pokyn k reakci. Než však k reakci dojde, je zablokována, aby byl dostatek času na zhodnocení této reakce na základě minulých zkušeností a na základě dané situace. Člověk trpící poruchou ADHD však je o tento čas ochuzen a reakce na podnět je tedy okamžitá, bez rozmyslu (Antal 2013, s. 30).

1.2 Diagnostika poruchy

Diagnostiku dítěte může provádět pouze specialista jako psycholog, speciální pedagog, či psychiatr v pedagogicko-psychologických poradnách, nebo jiných zdravotních zařízeních. Podezření na ADHD však může mít už učitelka v mateřské škole díky každodennímu pozorování dětí ve třídě. Avšak nepřísluší jí, aby stanovila diagnózu. V jejích kompetencích je pouze informovat rodiče o tomto podezření a doporučení navštívení pedagogicko-psychologické poradny, nebo jiného zdravotnického zařízení.

Při určování diagnózy je nutné být objektivní a diagnózu neuspěchat. Je potřeba zvážit celou řadu faktorů, které na dítě a jeho chování mají vliv (Jucovičová, 2007, s. 4).

Michalová (2012, s. 99) považuje za základ diagnostiky „*pozorování projevů dítěte, rozbor jeho anamnézy, psychologické a speciálněpedagogické vyšetření.*“ Na neurologii se pak provádí elektroencefalografické vyšetření neboli EEG.

Diagnostika poruchy ADHD je během na dlouho trať. Je potřeba pečlivě posoudit symptomy a provést zdravotní, psychiatrickou, studijní, osobní i rodinnou anamnézu. Informace pro diagnostiku tak odborník může získat z rozhovorů, z lékařských zpráv, nebo z různých pozorování a vyšetření (Munden, 2002, s. 60).

Pokud si učitelka všimne některých příznaků poruchy, může tedy doporučit navštívení pedagogicko-psychologické poradny, avšak diagnostiku lze provést tehdy, když se příznaky objevovaly před vstupem do mateřské školy, čteněji než u ostatních dětí a vyskytovaly se po dobu nejméně šesti měsíců, nezávisle na změnách prostředí dítěte (Michalová, 2012, s. 99).

1.3 Hlavní projevy poruchy v chování dětí

Tato porucha se může objevit u dětí raného věku a může trvat až do dospělosti. Specifickými znaky této poruchy, které můžeme pozorovat, jsou, jak už z názvu vyplývá, nepozornost nebo nesoustředěnost, hyperaktivita a impulzivita.

1.3.1 Nepozornost

Při projevech nepozornosti se dítě nedokáže soustředit na danou činnost, neposlouchá ostatní kolem sebe, nedokáže postupovat při práci podle daného postupu a dělá, jak se říká „páté přes deváté“, čili chce dělat vše najednou, nebo jednotlivé kroky přeskakuje. Činnost jej často baví jen v těch případech, kdy může vidět okamžitou zpětnou vazbu, pokud tomu tak není, je lehké takové dítě vyrušit (Train, 2001, s. 60).

Jucovičová uvádí, že nepozorné děti u činností nevydrží buďto vůbec, nebo jen částečně. Znamená to tedy, že si například začne hrát s nějakou hračkou, ale za chvíli si již bere jinou, jelikož o tu předchozí ztratil zájem. Pokud je ale nějaká činnost baví, vydrží u ní déle udržet pozornost a naopak u činnostech, které nevzbuzují jejich zájem, se nedokážou soustředit a po chvíli odejdou. Můžeme se také v praxi setkat s tím, že dítě bude danou činnost přímo odmítat (Jucovičová, 2007, s. 7).

1.3.2 Hyperaktivita

Hyperaktivita se u dítěte projevuje velkým množstvím energie, což má za následek ošívání, překotné a hlasité mluvení, dítě může mít také problém s tím si potichu hrát, či v klidu sedět (Train, 2001, s. 60).

Antal (2013, s. 36) popisuje hyperaktivitu jako neposednost a bezdůvodnou aktivitu, která je nejviditelnější a pro okolí nejvíce obtěžující. Díky ní se začínají tyto problémy u dítěte řešit již na počátku.

1.3.3 Impulzivnost

Impulzivní dítě pak jedná bez toho, aby přemýšlelo o následcích toho, jak se chová, skáče lidem do řeči, aby na sebe upoutalo pozornost, může mít nevhodné poznámky. Může mít také problém se zapojovat do hovoru (Train, 2001, s. 60).

Antal (2013, s. 43) popisuje projevy impulzivity dítěte jako nekontrolovatelný smích v nevhodné době, komentáře dítěte, které nijak nesouvisí s tématem, což dává do souvislosti s rychlým myšlením, nebo vyhrknutí odpovědi, aniž by si dítě vyslechlo celou otázku.

1.4 Další projevy poruchy

Podle Jucovičové (2007, s. 5-7) pak takové děti mohou mít také například poruchy biorytmu, tedy spánku a bdění. To se vyznačuje opačným spánkovým cyklem, kdy ve dne spí

a v noci jsou vzhůru, nebo se často probouzí. Tuto poruchu mohou mít děti často i několik let. Často se stává, že takové děti nechtějí odpoledne odpočívat, což se pak projevuje i v mateřské škole, kdy mohou narušovat odpolední spánek. Občas tyto děti mohou mít v mateřské škole také problémy se sebeobsluhou, kdy se dítě pohybuje neobratně, těžkopádně, má problémy s oblékáním. Tyto aspekty pak mohou vést až k tomu, že dítě s poruchou ADHD může mít i odklad školní docházky.

Kromě nesoustředěnosti, hyperaktivity a impulzivity se dle Jucovičové (2007, s. 19-46) u dítěte s poruchou ADHD mohou projevovat tyto poruchy:

- poruchy motoriky a aktivity

Z hlediska poruchy aktivity dítě může být, jak bylo řečeno už v předchozích odstavcích hyperaktivní, nebo naopak hypoaktivní, což se projevuje pomalým tempem práce, těžkopádností a neohrabaností pohybu, utlumeností, nebo apatií. Poruchy motoriky se projevují problémy v hrubé nebo jemné motorice, v koordinaci, často se můžeme setkat se zvýšeným svalovým napětím. Mohou mít problém se sebeobsluhou, například při oblékání se, při stravování. Časté jsou i poruchy motoriky mluvidel.

- emoční poruchy a poruchy chování

U jedinců můžeme pozorovat výkyvy nálad, emoční labilitu, nevypočitatelné citové reakce, možné jsou i reakce na počasí. Dalo by se tedy říct, že takový jedinec je náladový. Výkyvy nálad souvisí také s výkyvy výkonnosti. Jedinec reaguje neadekvátně na podněty, nedokončuje činnosti, jedná impulzivně. Při delším shromažďování napětí může reagovat afektivně až agresivně, což je pro něj uvolněním.

- poruchy paměti a koncentrace

Jak už bylo řečeno, dítě s poruchou ADHD je nesoustředěné, nepozorné, snadno vyrušitelné, netrpělivé, často zapomíná a může mít poruchy v oblasti krátkodobé paměti.

- poruchy řeči, vnímání a myšlení

U dětí s poruchou ADHD si můžeme povšimnout také opožděného vývoje řeči, dyslálie, artikulační neobratnosti nebo specifické asimilace. Mohou se projevit poruchy, kdy si dítě špatně tvoří souvislost mezi pojmy a s tím souvisí omezená slovní zásoba. Když mluví, můžeme zpozorovat chaotické uspořádání vět či slov.

Michalová (2012, s. 99) však podotýká, že tyto příznaky se u dítěte s poruchou ADHD mohou v různých situacích projevat různými způsoby a to jako reakce na prostředí kolem dítěte.

Antal (2013, s. 31-57) uvádí, že lidé s poruchou ADHD mohou mít i další příznaky jako například:

pozměněné vnímání času

Děti mají problém s vyjadřováním a vnímáním času. Jsou schopné říct např.: byli jsme tam zítra, včera tam půjdu apod. Tato anomálie se nemusí týkat jen dětí, ale i dospělých. Lidé s takovými obtížemi mají ztížené pracovní podmínky kvůli špatné organizaci času.

rychlé obrazové myšlení

Je bráno spíše jako pozitivní příznak. Autor jej popisuje jako internetovou stránku, kde každý odkaz otevírá novou stránku se spoustou dalších informací a popisuje ji jako obrazové myšlení s asociativní vazbou. Přechod od jedné stránky ke druhé se děje pomocí asociací. Takové myšlení je velmi rychlé a způsobuje tím neschopnost zaujetí jinými tématy a udržení pozornosti nad nezáživnými činnostmi.

emoční kolaps

Autor jej popisuje jako nepříjemný stav „zamrznutí, nebo uzavření se do sebe při prožívání nepříjemných pocitů, či situací. Spuštění takového kolapsu může zapříčinit náhlé překvapení, silný emotivní zážitek, či nepříjemná situace.

přecitlivělost

Děti s poruchou ADHD mohou být často velmi citlivé, mají vysoce vyvinutý smysl pro určité vlastnosti, či pocity. Přecitlivělé děti reagují na některé situace jinak, než ostatní. Mívají jinak postavené hodnoty, jsou empatické, mají cit pro spravedlnost a bývají i hodně lítostivé.

nízké sebevědomí a sebehodnocení

Pokud má dítě narušené sebevědomí, má často problém s tím, že se nechce pouštět do něčeho nového, nebo zkusit znova to, co už v minulosti dělalo, kvůli obavám z neúspěchu.

lhaní

U dětí s poruchou ADHD často není výjimkou to, že mají sklony lhát ostatním. Nemyslí to však nijak zle. Jedná se spíše o obranný mechanismus proti vnějšímu okolí. Z výše uvede-

ných příznaků je totiž většina negativních a tak i okolí dítěte ho vidí negativně. Děti s poruchou ADHD proto často lžou, aby se vyhnuly nepříjemným situacím. Často se pak ale do svých lží mohou zamotat díky obavám z následků svého jednání. Je proto důležité na odhalení lhaní příliš nepoukazovat. Je to totiž pro dítě zraňující.

upovídánost

Projev, který se zařazuje k poruše hyperaktivity a impulzivity, a který způsobuje, že dítě má potřebu se vyjadřovat úplně ke všemu ze svého okolí, aniž by často o daném tématu něco vědělo. To má za následek negativní hodnocení okolí dítěte. Často může mít také problémy udržet tajemství.

sociální problémy

Dítě může mít problém s chováním ve společnosti, což se ve starším věku bere jako nevychovanost. Při hraní si například vymýšlí vlastní pravidla a nedodržuje pravidla dané hry a nutí ostatní, aby hráli podle jejich pravidel. Je časté, že děti s poruchou ADHD se mohou cítit odstrkované od ostatních dětí, které jim třeba nerozumí. Porucha se může projevit také destruktivním nebo agresivnějším chováním jedince.

Porucha ADHD může souviset také s celou řadou dalších poruch. Munden (2002, s. 29) uvádí souvislost poruchy ADHD s těmito dalšími poruchami:

- poruchy autistického spektra
- obsedantně-kompulzivní porucha
- Tourettův syndrom
- porucha opozičního vzdoru
- deprese
- úzkost
- zneužívání návykových látek

Ward (2006) uvádí, že je možné, že až 80 procent dětí, které mají diagnostikovanou poruchu ADHD, mohou mít i v dospělosti s touto poruchou problémy a až u 60 procent z nich se mohou stále objevovat projevy poruchy.

1.5 Subtypy poruchy ADHD

Projevy uvedené v předchozí kapitole se však podle Michalové (2012, s. 100) nemusí projevovat u všech dětí s poruchou ADHD stejně. Podle ní je „základním kritériem nepřiměřenost projevu vzhledem k věku dítěte a jeho dlouhodobý výskyt.“ Dále pak uvádí, že existují tři subtypy poruchy ADHD:

1. subtyp

Zde se objevuje převážně narušení koncentrace a pozornosti a objevuje se u 25-35 procent případů dětí trpících poruchou ADHD. Tento subtyp se uvádí pod zkratkou ADD (Attention Deficit Disorder), tedy porucha pozornosti. U těchto dětí se neprojevuje hyperaktivita, či impulzivita a obtíže se mohou projevit až při nástupu do školy. Při tomto subtypu se dítě špatně vyrovnává s „nutností přenášet pozornost podle potřeby při různých duševních úkonech.“ (Michalová, 2012, s. 103)

Dítě se u tohoto subtypu vyznačuje tím, že často bývá duchem někde jinde, je zamyšlené a to způsobuje, že dítě často nestačí zadanému tempu práce a je často nepořádné. Většinou v mateřské ani základní škole nemá potřebu vyrušovat a okolí si u něj většinou může všimnout velmi pomalého osobního tempa (Michalová, 2012, s. 103).

2. subtyp

U tohoto subtypu se u dítěte převážně objevují znaky hyperaktivity a impulzivity a pozornost nebývá narušena, tedy dítě nemá obtíže se soustředit na jakoukoli činnost. Tento subtyp se objevuje přibližně u 10-20 procent diagnostikovaných dětí s poruchou ADHD.

3. subtyp

Jedná se o shrnutí všech příznaků najednou. To znamená, že se u dítěte, u kterého byla diagnostikována porucha ADHD, objevuje jak porucha pozornosti, tak i hyperaktivita a impulzivita. Přibližně polovina všech diagnostikovaných případů má tento subtyp.

V minulosti jsme se mohli ale setkat i s jinými pojmenováními těchto subtypů. Train (2001, s. 60-61) například uváděl tyto názvy podskupin:

1. Kombinovaná

U této podskupiny se dítě projevuje nesoustředěně a také se u něj projevují znaky hyperaktivity a impulzivity a podle předchozího rozdělení se dá tato podskupina zařadit jako 3. subtyp.

2. S převahou nepozornosti

U dítěte se neprojevují příznaky hyperaktivity a impulzivity ale naopak jsou zde velmi silné příznaky nepozornosti a nesoustředění. Dle předchozího rozdělení se dá tato podskupina zařadit jako 1. subtyp, čili porucha ADD.

3. S převahou hyperaktivity a impulzivity

Zde nenajdeme nijak výrazné příznaky nesoustředěnosti, či nepozornosti, ale u dítěte se, co se týče této podskupiny, naopak projevují příznaky hyperaktivity a impulzivity. Tuto podskupinu můžeme zařadit do 2. subtypu.

1.6 Výskyt poruchy

V roce 2001 výzkumy ukazují, že dětí trpících poruchou ADHD bylo kolem 3-5 procent, či podle některých pramenů až 19 procent (Train, 2001, s. 61). V roce 2009 se počet diagnostikovaných pohyboval okolo 3-7 procent, přičemž zdroj uvádí, že v České republice mohlo být až 20 000 dětí s poruchou ADHD (Goetz, 2009, s. 41). V současnosti se uvádí, že výskyt poruchy u dětí je kolem 5-8 procent (Novák, 2014, s. 77). Ve všech pramenech se uvádí, že výskyt poruchy ADHD je vždy větší u chlapců, než u dívek, což je podle Munden (2002, s. 45) opodstatněno tím, že chlapci mají větší sklony k hrubému chování a jejich problémy jsou tak lépe viditelné. Novák (2014, s. 77) pak uvádí, že u chlapců je výskyt této poruchy vyšší než u dívek a to trojnásobně až šestinásobně.

2 VÝCHOVNÉ PROBLÉMY U DĚTÍ S PORUCHOU ADHD

Výchovné problémy se projevují problémovým chováním dítěte. V literatuře se můžeme spíše setkat s výchovnými problémy u dětí navštěvující základní školu, než u dětí předškolních, proto v následující definici výchovných problémů je použito slovo žák, které však můžeme beze změny významu a pravdivosti definice nahradit slovem dítě.

Výchovné problémy jsou tedy podle Kusáka (2002, s. 177) „*určité, objektivně zachytitelné nápadnosti v chování žáka, které jsou v rozporu s běžnými normami a které vznikly v důsledku nedostačující nebo nevhodné výchovy.*“

Podle této definice tedy můžeme říct, že výchovné problémy se projevují nepřiměřeným, nežádoucím, nebo problémovým chováním jedince (dítěte), které se vymyká normě dané ve společnosti. Důvodem vzniku výchovných problémů je, jak už z názvu vypovídá, výchova a to hlavně výchova v rodině, která není plnohodnotná.

Problémovým chováním, co se týče prostředí mateřské školy, můžeme označit takové chování, které učitelky nebo učitelé považují za nenormální a nepřijatelné (Michalová, 2012, s. 16).

2.1 Řešení výchovných problémů

Při řešení výchovných problémů je velmi důležité, aby mateřská škola a rodina spolu spolupracovaly, protože díky jejich výchovnému vlivu se mohou některé výchovné problémy zmírnit, nebo dokonce eliminovat.

Často se můžeme v rodinách s dítětem s poruchou ADHD setkat s tím, že rodiče už na takové dítě nemají energii ani nervy a často mu nechávají volnou výchovu, což samozřejmě pro dítě, které nemá nastavené hranice je nežádoucí. Je ale samozřejmé, že každé dítě, ať už s ADHD nebo bez ní potřebuje mít nastavené jakési mantinely, kterými se učí normám chování a které také napomáhají rodičům a učitelkám v mateřské škole lépe pracovat s takovým dítětem.

Sagi (1995, s. 8) uvádí, že právě předškolní věk je nejlepším obdobím, kdy můžeme dítěti nejefektivněji pomoci s problémovým chováním. Zdůrazňuje také, že je potřeba si takového chování v mateřských školách všimnout.

2.1.1 Agresivní chování

Děti s poruchou ADHD se mohou chovat nevhodně například díky své impulzivnosti, tzn. že udělají to, co je napadne, aniž by přemýšlely o tom, jaké jejich jednání bude mít důsledky. Takové chování spolu s nepřiměřenými reakcemi na malý podnět, emoční labilitou a zvýšenou podrážděností může ve výsledku dosáhnout až k projevům agresivity a to buď verbálním (nevhodnými slovy), a nebo přímo fyzickým, kdy může někoho napadnout (Jucovičová, 2007, s. 80-81).

Wyckoff (2004, s. 26) popisuje děti, které se chovají agresivně jako slony v porcelánu. Tedy jako rozdivočelé, nehledící na své okolí. Podle něj se děti s poruchou ADHD tak chovají, protože „*nejsou schopné nacházet kompromisy*“ a například házení s plyšovou hračkou, či jiným předmětem je pro ně stejné, jako hod balonem.

Pokud se takové chování u dítěte ať už s poruchou, nebo bez ní objeví, musí učitelky a hlavně rodiče rázně zakročit. Pokud nezakročí, dítě si může myslet, že takové chování je přirozené a normální a bude jej provozovat dál. Pokud však dojde k potrestání dítěte, či k jakémukoli sankciování, dítě si uvědomí, že takové chování nejspíše nebude to, co ostatní považují za dobré a může tak své nepřiměřené chování omezit, nebo v nejlepším případě vymizet. Takový zákrok je potřeba udělat ihned, po zaregistrování takového chování, protože pokud se tak dítě bude chovat dál i v pozdějším věku, už se jen těžko bude převychovávat (Jucovičová, 2007, s. 81).

Agresivní chování může být také způsobeno tím, že dítě bylo z rodiny zvyklé, že všechna jeho přání se ihned splnila. Pokud však přání není splněno, nastupuje agresivní reakce (Antier, 2004, s. 9). Mezi takovou reakci můžeme zařadit například kousání, fyzické napadení člověka, např. v podobě udeření, házení věcmi ať už po lidech, nebo do prázdných míst nebo vulgarity (Essa, 2011, s. 3).

Jak řešit takové projevy dítěte? Existuje mnoho metod, jak zvládat agresivní chování u dítěte. Pokud dítě například hází s věcmi ať už za účelem něco nebo někoho trefit, nebo jen jako vybytí zlosti, je dobré, abychom dítě zavedli někam, kde bude samo a bude moct o svém činu přemýšlet. Jak už zde bylo několikrát řečeno, dítě s poruchou ADHD se vyznačuje impulzivitou, při které nemá čas myslet na důsledky svého jednání, a proto je dobré dítěti ponechat takový čas. Přitom je potřeba, aby dítě bylo samo a nebylo rušeno vlivy okolí ani okolními dětmi (Essa, 2011, s. 64).

2.1.2 Neposlušnost

Co se týče neposlušnosti u dětí s poruchou ADHD, nemůžeme ji brát jako záměrnou neposlušnost. Při poruše ADHD mají děti problém s pochopením instrukcí a jejich přijetím. Může se tedy stát, že když dítěti zadáme nějaký úkol, dítě ho neudělá i přesto, že pokyn slyšelo, což má za následek pocit ignorace ze strany dítěte (Goetz, 2009, s. 24).

Podle Essy (2011, s. 105) je důležité brát na vědomí poruchu ADHD a takovému dítěti dopřát prostředí, které podporuje požadavky a pravidla. Ve třídě se například mohou objevit oddělené místnosti, ve kterých bude mít dítě klid na provozování dané činnosti a lépe se tak na ni soustředí, nebo mu dopřát zvláštní pozornost a podporu ze strany učitele ohledně změny činností, se kterou se děti s poruchou ADHD hůře vyrovnávají.

2.1.3 Hyperaktivita

Hyperaktivita je sice brána, jako jeden z příznaků poruchy ADHD, ale může být také brána jako problémové chování, protože pokud je dítě hyperaktivní, je mnohem těžší ho vychovávat.

Podle Wyckoffa (2004, s. 63) se hyperaktivní dítě vyznačuje tím, že stále vstává ze židle, vrtí se na ní, nedokáže zkrátka chvíli posedět, musí stále někam chodit, i když bezcílně a má problém si v klidu hrát.

Často se hyperaktivním dětem dávají nálepky a škatulkují se. Problém nastává v tom, kdy si takovou škatulku osvojíme a dítěti s poruchou ADHD tak můžeme i ubližovat. Protože když si jej zaškatulkujeme jako nepořádného, vzdorovitého, nevychovaného, tak ho tak budeme brát i v situacích, kdy dítě nic nedělá a budeme k němu mít předsudky. Takovému škatulkování je dobré se vyhnout (Laniado, 2004, s. 35).

Pokud nastane nějaká nepříjemná situace, je dobré při řešení problémů být klidní, a vlídní, protože pokud bychom problém řešili v afektu, mohl by se ještě zhoršit. Je také doporučováno dítě chválit za dobré chování, aby si jej lépe vstúpilo, střídat klidné a rušné aktivity a korigovat jejich časovou náročnost, kdy každá z aktivit by měla trvat patnáct až deset minut, umožnit dítěti aby mělo čas i na spontánní aktivity a při aktivitách by dítě mělo mít možnost zvolit si jakoukoliv jemu pohodlnou polohu (Michalová, 2012, s. 105).

2.1.4 Poruchy adaptace

Toto problémové chování se projevuje u většiny dětí, které například nastupují poprvé do mateřské školy. Díky svému chování se ale poruchy adaptace projevují i u dítěte s poruchou ADHD. Dítě, které je agresivní a narušuje průběh činností je většinou ve třídě odstrkováno a je nežádoucí a špatně se z počátku adaptuje.

Podle Michalové (2012, s. 96) můžeme rozlišit několik základních typů dětí a to dítě vyrovnané, nedůvěřivé, s přehnanými reakcemi a děti pasivní. A právě dítě s přehnanými reakcemi se projevuje svou živostí a neschopností soustředit se na jednu činnost, čili můžeme sem zařadit i dítě s poruchou ADHD.

2.1.5 Opoziční chování

Opoziční chování se projevuje úmyslným obtěžováním ostatních, odmítáním pravidel, urážlivým a nedůtklivým chováním, zlomyslností, častými hádkami i s dospělými, výbušným chováním, sváděním svých vlastních chyb na ostatní a lehkým rozzlobením se (Michalová, 2012, s. 107).

Při takovém chování dítě bude mít problémy s vytvářením kompromisů, mohou se u něj objevit vulgarismy při komunikaci, bude špatně působit na své okolí, nebude schopné velké tolerance, může mít snížené sebevědomí a může stále zkoušet, kam až může zajít a co si může dovolit (Train, 2001, s. 68).

Tyto projevy se velmi často projevují u dětí s poruchou ADHD a to ve čtyřiceti až šedesáti procentech. Opoziční chování má biologický původ, avšak jeho průběh může být velmi ovlivnitelný výchovou. Léčba tohoto problému zatím není známá, a pokud dítě bere medikamenty na poruchu ADHD, neznamená to, že se tím zmírní i projevy opozičního chování. V rodinách s dětmi s opozičním chováním je doporučováno postupně stanovovat různá omezení a jejich pevné dodržení, což by se dalo aplikovat i na mateřskou školu (Michalová, 2012, s. 106-108).

Dále je vhodné na dítě mluvit klidně, a stručně mu vysvětlit, v čem je problém. Pokud bychom se uchýlili k dlouhému vysvětlování, neuspějeme, protože dítě neudrží pozornost. Kast-Zahn (2007, s. 52) například uvádí postup, který je sice určen pro rodiče, ale v mateřské škole je také možno jej realizovat. Tento postup se skládá z jasného příkazu, poskytnutí možnosti výběru a z rozhodnutí dítěte. Měli bychom tedy dát dítěti jasný příkaz, aby vědělo, co má dělat. Pokud tento příkaz ignoruje, můžeme jej znovu zopakovat, ale ne

více jak dvakrát. Pokud stále ignoruje, dáme dítěti na výběr, například: buďto uklidí tu hračku, nebo si sedne ke stolečku a nebude si hrát. Dále se zeptáme dítěte na jeho rozhodnutí. Ve většině případů dítě raději hračku uklidí.

2.1.6 Lhaní

Dětskou lež nemůžeme většinou považovat za špatnou. Dítě si totiž v mnoha případech neuvědomuje, že říká lež, díky své rozvinuté fantazii. Když tedy dítě řekne, že v rohu je drak, není možné toto tvrzení brát za lež. Někdy se však může stát, že dítě lež použije, aby dosáhl nějakého cíle, nebo úspěchu, nebo v jiném případě aby se vyhnulo nepříjemné situaci.

Podle Švarcové (2002, s. 43) existují 3 typy lži:

Pravá lež

Pravou lež děti často používají k tomu, aby se vyhnuly nepříjemným situacím, nebo aby z ní získaly nějaké výhody. V tomto případě si dítě uvědomuje, že neříká pravdu. Může se však také stát, že dítě lže, aniž by k tomu mělo důvod. V tomto případě má dítě samotné ze lži pocit uspokojení.

Bájná lež

Bájná lež je popisována jako porucha chování, u které si dítě vymýšlí různé příběhy a situace, které se ve skutečnosti nestaly, ale které uspokojují jejich potřebu po těchto zážitcích.

Destruktivní lež

Při užití destruktivní lži dítě záměrně ubližuje jiné osobě, přičemž z této lži čerpá pro sebe benefity. Tuto lež děti nepoužívají, pokud jsou v nouzi, ale spíše je spojena s rysy chování dítěte, jako například s nedostatkem empatie, či agresivitou.

Dalším pojmem, se kterým se můžeme u dětské lži setkat, je smyšlenka. Mertin a Gillnerová (2010, s. 16) uvádí, že: „*Mezery mezi vnímanými jevy či jednotlivými detaily jsou často doplňovány tzv. dětskou konfabulací. Jsou to smyšlenky, o kterých jsou děti přesvědčeny, že jsou pravdivé*“ (Mertin, Gillnerová, 2010, s. 16). Z toho tedy vyplývá, že si děti často samy domýšlejí některé skutečnosti, ke kterým nedostaly dostatek informací.

Dítě s poruchou ADHD může častěji lhát než ostatní děti, protože nechce být stále tím špatným a tím, na koho se poukazuje, proto svůj čin může svěst na někoho jiného. Taková lež má podle (Nováka, 2014, s. 90) formu ochrannou, kdy dítě chrání před situací, se kte-

rou by se dítě špatně vyrovnávalo. Zároveň taková lež může poukazovat i na nějaké jiné problémy.

Při řešení všech problémů u dítěte s poruchou ADHD je hlavně důležité, aby se dospělý do dítěte vcítil, čili projevil určitou empatii. Je potřeba dítěti sdělit, že víme, co právě prožívá, podpořit jej, pochválit, když si pochvalu zaslouží a být vůči němu solidární (Novák, 2012, s. 57).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 TYP VÝZKUMU

Pro získání informací k mému výzkumu jsem upřednostnila výzkum kvalitativní, jelikož prostřednictvím kvantitativního výzkumu bych nedosáhla daného cíle.

Při kvalitativním výzkumu se pracuje se slovy a textem a právě tady tento rys považují někteří autoři za rozdílný mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem. Díky použití kvalitativního výzkumu tak můžeme získat spoustu jiných dat, díky kterým za pomoci analyzování a interpretování různými postupy lze získat zcela jiné závěry (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 15).

3.1 Výzkumné cíle

Před realizací výzkumu jsem si stanovila jednotlivé výzkumné otázky, které by mě měly dovést k danému cíli. Hlavním cílem výzkumu je popsat, jak učitelky v mateřské škole pracují s předškolními dětmi s výchovnými problémy spojenými s poruchou ADHD.

Mezi mé dílčí cíle dále patří:

- Popsat, zkušenosti učitelek s dětmi s poruchou ADHD.
- Popsat, jak učitelky vnímají chování dítěte s poruchou ADHD.
- Nastínit, jak působí porucha ADHD na okolí dítěte z pohledu učitelky.

3.2 Výzkumné otázky

K hledání odpovědí k mému výzkumu jsem použila tyto výzkumné otázky:

1. Jaké zkušenosti mají učitelky s dětmi s poruchou ADHD?
2. Jak učitelky vnímají chování dítěte s poruchou ADHD?
3. Jak učitelky pracují s dětmi s poruchou ADHD?
4. Jak učitelky vnímají působení poruchy ADHD na okolí dítěte?
5. Jak se učitelky ohledně této problematiky vzdělávají?

K jednotlivým otázkám jsem v případě potřeby přidala při rozhovoru i další otázky které mi z daného rozhovoru samy vplynuly.

3.3 Výzkumný soubor

Za výzkumný soubor jsem si zvolila učitelky, které mají, nebo někdy v minulosti měly zkušenost s dětmi s poruchou ADHD, nezávazně na délce praxe. Tu jsem zjišťovala následně v rozhovorech. Vybírala jsem z dostupných učitelek z mateřských škol ze Zlínského kraje, kdy některé učitelky byly ze stejné mateřské školy, ale z jiných tříd. Rozhovor jsem uskutečnila celkem se šesti učitelkami. Délka praxe participantek se ve většině případů pohybovala okolo 10-20 let, v ostatních případech byla délka praxe kratší.

Tab. 1 Základní charakteristika učitelek

Učitelky	Délka praxe v mateřské škole
Učitelka 1	10 let
Učitelka 2	14 let
Učitelka 3	3 roky
Učitelka 4	5 let
Učitelka 5	1 a půl roku
Učitelka 6	20 let

3.4 Výzkumná metoda

Pro svůj výzkum jsem si zvolila metodu polostrukturovaného interview. Volba na tuto metodu padla kvůli potřebě získání plnohodnotnějších informací, které bych jinými metodami nejspíše nedosáhla. Při interview jsem využívala výzkumných otázek a podle potřeby jsem pokládala ještě další otázky, které vyplynuly z rozhovoru. Otázky byly zaměřené na vyjmenování zkušeností učitelek s dětmi s poruchou ADHD, na popis chování dítěte s poruchou ADHD z pohledu učitelky, na popis postupu práce učitelky s takovým dítětem, na začlenění dítěte s poruchou ADHD do kolektivu dětí ve třídě z pohledu učitelky a na další vzdělávání učitelek, co se týče této problematiky. Polostrukturované interview jsem uskutečnila se šesti učitelkami, které pracují v mateřské škole a které měly, nebo mají zkušenost s dětmi s poruchou ADHD.

Toto interview jsem provedla ve třídách mateřských škol, což si učitelky samy zvolili za příjemné prostředí, což je podle Pelikána (2007, s. 119) důležité pro respondenty rozhovo-

ru. Příjemné prostředí totiž zamezí tomu, že se respondent nebude cítit v nebezpečí a nestáhne se tak do sebe. To znamená, že příjemné prostředí pomáhá respondentovi cítit se dobře a uvolněně odpovídat na otázky.

4 ANALÝZA VÝZKUMU

Po kategorizování všech rozhovorů s učitelkami z mateřských škol jsem získala tři hlavní kategorie – Úskalí práce s dítětem s poruchou ADHD, Učitelka a Vliv ADHD na okolí. K těmto třem kategoriím pak patří jednotlivé subkategorie. Ty jsem vytvořila na základě poskytnutých informací. Jednotlivé citace učitelek jsou označeny uvozovkami a kurzívou.

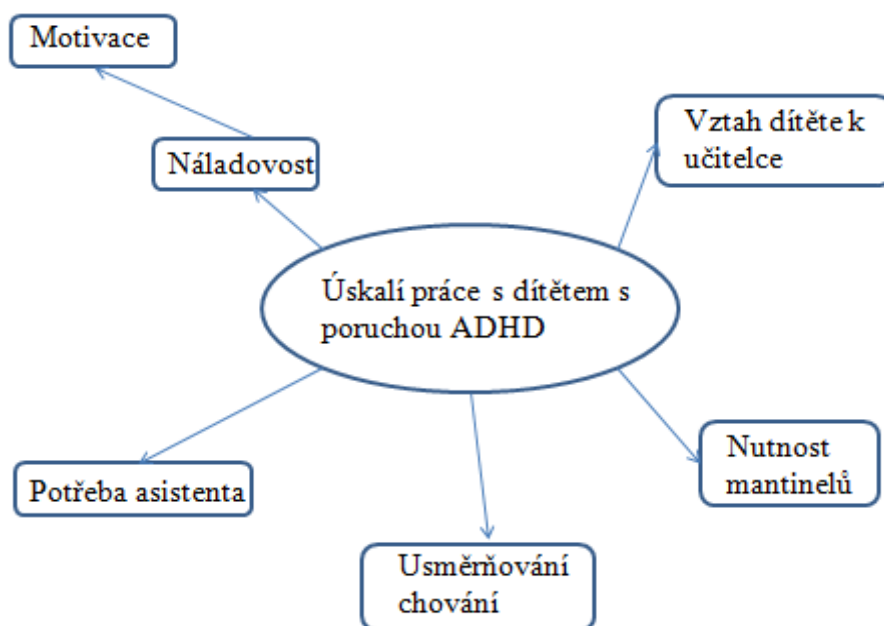
Z jednotlivých kategorií vyplývá, že učitelky mají bohaté zkušenosti s dětmi s poruchou ADHD a tato porucha ovlivňuje ve velké míře jejich práci. Co se týče pohledu učitelek v mateřských školách na dítě s poruchou ADHD, z uskutečněných rozhovorů vyplynulo, že učitelky na děti nahlíží spíše negativně. V mnoha případech se rozhovory učitelek shodovaly a to v tom smyslu, že dítě s poruchou ADHD vnímají jako přítěž, co se týče jejich práce. Většina učitelek chování dětí s poruchou ADHD popisovaly samými negativními nálepkami, jako agresivní, nevychované, vulgární, nesoustředěné, atd. Našly se sice někdy světlé momenty, kdy učitelky mohly děti s poruchou ADHD za něco pochválit, avšak špatných vlastností bylo více.

Dále mi z rozhovorů vyplynulo, že je důležité, aby učitelka měla pro práci s dětmi s poruchou ADHD i nějaké předchozí zkušenosti s touto poruchou, protože díky ní se učitelky stále učí s dětmi s touto poruchou pracovat. Co se týče zmíněného učení, v rozhovorech se mi také objevoval význam vzdělání učitelek, kdy učitelky zdůrazňovaly, že pokud chceme s dítětem s poruchou ADHD efektivně pracovat, musíme o této poruše něco vědět. V nejlepším případě vědět co nejvíce.

Dítě s poruchou ADHD také působí na své okolí, o čemž mi učitelky vypověděly také. Zmiňovaly se někdy o rodinách s dětmi s poruchou ADHD a o důsledku této poruchy na rodinu a také mluvily o ostatních dětech ve třídě, kde je dítě s poruchou ADHD a jeho vlivu na chování vrstevníků vůči samotnému dítěti, který ze začátku nebyl moc pozitivní, ale nakonec se děti po nějaké době dokázaly s problémovým chováním dítěte s poruchou ADHD vypořádat a přijaly ho do svého kolektivu.

4.1 Úskalí práce s dítětem s poruchou ADHD

Z daných rozhovorů vyplynulo, že existuje mnoho aspektů, které mohou ztížit, nebo naopak ulehčit práci učitelky s dítětem s poruchou ADHD. Na následujících stranách tyto aspekty popisují za pomoci komentářů učitelek, se kterými jsem uskutečnila rozhovor. Mezi tyto aspekty patří náladovost dítěte, motivace, vztah dítěte k učitelce, nutnost mantinelů, potřeba asistenta a usměřování chování. Tyto kategorie můžeme dát do následujícího vztahu:

Náladovost dítěte

V rozhovorech se učitelky často zmiňovaly, že děti s poruchou ADHD jsou hodně náladové, jak dokazuje například učitelka 1: „Každý den je u dítěte s ADHD jiný...někdy vyžaduje pozornost ostatních, strhává na sebe pozornost, jindy...si zaleze a hraje si sám...to pak odmítá pustit k sobě ostatní...někdy má den, kdy napočítá do dvaceti, jindy ani ne do pěti a začínáme znovu...“ Tato náladovost může učitelce znesnadnit práci s dítětem s poruchou ADHD v tom smyslu, že musí vynaložit větší úsilí, ať se to týká motivace, či nabídky činností, pokud chce s dítětem jakkoli pracovat.

Tyto nálady se u těchto dětí hodně střídají. Někdy je rádo středem pozornosti, jindy má spíše chuť být samo, samo si hrát. Děti s poruchou ADHD mohou také vykazovat prvky panovačnosti, kdy pokud nemají náladu cokoli dělat, odmítají učitelkám a trvají si na svém. Často tedy učitelky musí vymyslet pro ně jiný program, o čemž vypovídá učitelka 1: *„Že když prostě vidím, že nemá náladu a má jak se říká špatný den, tak se mu snažím vyhovět...třeba při ranních hrách, pokud nechce být s nikým, dáme mu na výběr...bud' k sobě vezme ostatní, nebo si hrát nebude...“* Pokud je však dítě ve správném rozpoložení, práce učitelky není nijak komplikována, jak dokládá učitelka 1: *„...ale když má dobrý den, tak se s ním pracuje parádně.“*

Učitelky se také zmiňovaly o agresivnějším chování dítěte, spojeném s jeho náladou, což je jeden z výchovných problémů, které se u dětí s poruchou ADHD vyskytují. Jak dokládá například učitelka 1: *„...pokud nemá den, je agresivní, hlavně tehdy pokud si chce hrát sám..nechce žádnou společnost a děti odhání...odhání, nadává, výjimečně strčí...“* nebo znaky opozičního chování, jak zmiňuje učitelka 5: *„...hned ráno si vezme pracovní list, sedne si k tomu, je do toho zabraný, klidný, prostě pohoda, lahoda, ale někdy se mě stane, že třeba dojde do třídy a začne, že né, jako proč bych to dělal, to nebudu jako.“* V takovém případě je učitelka nucena se v jistém smyslu bránit a upevnit si svou pozici. To si můžeme ukázat na příkladu, který uvádí učitelka 5: *„Když on má prostě takovou náladu, tak on mě dokáže říct...on, třeba se mě stalo, říkám Vojto, pudeš si se mnou dělat...a on mě řekne ne, říkám Vojti, ale mně odmíknout nebudeš...“* Dítě si v takové náladě musí uvědomit, že učitelka je autoritou a sama učitelka to musí dávat najevo více, než je normálně zvyklá. Jak uvádí učitelka 5: *„...ta nálada je u něho velice důležitá, to si teda myslím já...“* a já s ní nemůžu než souhlasit.

Motivace

S náladovostí souvisí také motivace. Pokud dítě má náladu špatnou, musí učitelka vynaložit větší úsilí při motivaci. Z uskutečněných rozhovorů vyplynulo, že podle většiny učitelek je při práci s dítětem s poruchou ADHD velmi důležité zaujmout dítě tak, aby získalo zájem o danou činnost a vykonalo ji. Motivace je dle mého názoru důležitá, ať už se jedná o dítě s poruchou ADHD, nebo o dítě bezproblémové. Současně učitelky uvádí, že motivovat dítě s poruchou ADHD není zrovna jednoduché. Učitelka 1 například konstatuje: *„Ono fakt když se ho podaří do něčeho zapojit a namotivovat ho na nějakou činnost...tak*

prostě...je skvělý, ale problém je v tom ho na tu činnost navnadit no...“ Motivaci učitelky využívají při všech činnostech, které se dějí v mateřské škole. Zároveň také slouží k podpoře soustředěnosti u dítěte, jak konstatuje učitelka 5: „...ono je důležité, aby hodně učitelky ho jako správně motivovaly, když je správně motivovaný, tak dokáže vydržet třeba u jedné činnosti...“

Děti s poruchou ADHD se vyznačují tím, že nedokážou udržet pozornost nebo ji snadno ztrácí vlivem vnějších podnětů. Pokud ho činnost nezaujme, je problém s takovým dítětem pracovat, protože může projevat i znaky agresivity, pokud činnost dělat nechce. Učitelka 5 říká: „...když ho to prostě nebude bavit, tak on si sedne, začne kopat, no a prostě...tak.“ Agresivní chování se u dětí s poruchou ADHD objevuje relativně často a proto se učitelky snaží takovým situacím, které by toto chování podněcovaly zabránovat a to například tím, že vymyslí jinou alternativní činnost, aby chování dítěte s ADHD nenarušovalo plynulost činností, jak to dokazuje učitelka 5: „Když něco nechce, tak mu třeba řeknu...snažím se ho motivovat k tomu, tak když prostě nechceš si s námi dělat pracovní listy ani výtvarku, tak dobře, tak já ti dovolím vzít si hračku a jít s ní na koberec, ale hraj si s ní tak, abys nás nerušil.“

Zároveň je potřeba myslet na to, aby motivace nebyla negativní, aby nebyla brána jako trest pro dítě. Jakmile si totiž dítě uvědomí, že po něm chceme, aby něco udělalo, a je to formou trestu, bude samozřejmě protestovat. Je nutné použít takovou motivaci, která je pozitivní a často pomáhá, když dítě poprosíme, aby pomohlo ono nám. Děti totiž rády pomáhají a chtějí samy o sobě často pomáhat. Učitelka 5 uvádí: „...ono musím hlavně zabavit nějak je individuálně, ale třeba když mu řeknu třeba nějak hezky, nesmím mu říct ty lumpe, pod' sem za trest tady si poskládat puzzle to vůbec...to...to by mě nešel. Musím ho motivovat já nevím, třeba pojď' za mnou, ztratilo se mi tady...ztratila se mi...ztratil se mi puzzlík, potřebuju...nebo šel bys mi pomoci?“

Když se učitelce podaří dítě správně motivovat k činnosti, může se stát, že pak dítě bude mít problém s činností přestat. Pokud však učitelka zvolí špatnou motivaci, dítě zadaný úkol nemusí dokončit, což je způsobeno jeho nesoustředěností. Jak uvádí učitelka 1: „...bylo těžké ho do čehokoliv zapojit, ale zas, když ho něco zaujalo, tak se od toho nechtěl odtrhnout...“ a učitelka 3: „...pokud ho hra či úkol baví, vydrží u něj dlouho, pokud to není úplně ono, má problém úkol dokončit...“

Vztah dítěte k učitelce

U dítěte s poruchou ADHD je kromě motivace také důležité to, jaký vztah má dítě k samotné učitelce. Je jasné, že pokud dítě a učitelka mají spolu dobrý vztah, pak práce s takovým dítětem je samozřejmě usnadněna. Pokud si u něj paní učitelka nedokáže vybudovat autoritu, může mít problém při práci s takovým dítětem, jak dokládá učitelka 3: „...problém je jen s jednou paní učitelkou, která u něj nemá dostatečný respekt, ji hodně zlobí, neplní zadaný úkol, vyrušuje a podobně.“ Tento problém může nastat například u nezkušených učitelek, nebo u učitelek, které jsou ve třídě nové a s takovým dítětem se setkaly poprvé, jak si můžeme všimnout u učitelky 3: „Ona je to začínající učitelka... má s respektem u dětí problém...“ nebo u učitelky 1: „Dlouho si na nové učitelky zvyká. To jako je takové...ty začátky s ním jsou prostě těžké....no když to tak vezmu tak on teda první dva měsíce učitelky absolutně ignoruje...“

Avšak autorita také není všechno. Pro práci učitelek je také nutné, aby jim dítě důvěřovalo a mělo k ní respekt, jak uvádí učitelka 3: „Myslím, že má ke mně i velkou důvěru, respektuje, snaží se udělat mi radost...“ Učitelka nesmí být ve třídě generálem a diktovat si podmínky, musí také vzít v úvahu, že ji dítě potřebuje brát také jako přítele a mít ji rádo, aby spolupráce mezi dítětem a učitelkou fungovala. Proto je pro práci učitelky dobré, aby ji dítě mělo rádo, a potěší také, když tuto lásku dítě dokazuje, jak v rozhovoru zmiňuje učitelka 2: „On většinou když přijde do školky mě vyhledává...když třeba nemám službu, ptá se po mně....Ke mně se chová velmi dobře...mazlivý není, ale někdy se o mě jen tak jakoby krátce opře, usměje se...a pak odběhne. Já si myslím, že mě respektuje.“ a učitelka 6: „Prostě mě vždycky braly jako takovou autoritu a myslím si, že mě měly i rády, protože dost často se mi stávalo, že třeba chlapeček za mnou přišel, objal mě jenom tak, nebo mi často dávaly obrázky se srdíčky.“

Podle učitelek je také potřeba dítě poznat, vědět, co na něj platí a mít určité zkušenosti. Je nutné, aby se nová učitelka o takové dítě zajímala, protože najít si cestu k němu, může být někdy náročné. Je nutné zjistit, co na takové dítě platí a co ho naopak ještě více vyprovokuje, jak dokládá učitelka 2: „Než jsme si na sebe navzájem zvykli, byly konflikty na denním pořádku.“ Takovým konfliktům se dá tedy zabránit tím, že dítě více poznáme a dítě pozná nás, což potvrzuje učitelka 1: „...poslouchá více toho, koho více zná...“

Nutnost mantinelů

Učitelky v rozhovorech ve více případech zdůrazňovaly význam pravidel v mateřské škole. Například učitelka 1 uvádí: „*Máme nastavená pravidla a ta důsledně dodržuju a to mi zřejmě dává jistotu a řád.*“ a učitelka 6 podotýká: „*Tyhle děti potřebují mít nastavené pevné hranice, pravidelný režim, potřebují vědět, co je čeká.*“

Pokud má dítě daná pravidla, utváří si tím mantinely, a tím i vnitřní řád a normy chování. Každé dítě vždy zkouší tato pravidla porušovat, což má za následek nějakou formu trestu, kterým se snažíme dítěti tyto pravidla ještě více vštípit, jak ukazuje učitelka 5: „*...řeknu ale jako to takto nejde, jako my tady máme předem domluvené nějaké pravidla, pokud je dodržovat nebudeš, tak prostě...budeš né že za to potrestaný, ale budeš prostě, já třeba nevim...budeš třeba malovat pravidla.*“ Tady tento příklad je skvělou ukázkou toho, jak učitelka může docílit u dítěte ještě lepšího vštípení pravidel. Pokud tedy dítě nějaké pravidlo poruší, je pro něj dobré, aby si jej zopakovalo.

Pravidla jsou ovšem ale k ničemu, pokud není kladen důraz na jejich dodržování. Jak uvádí učitelka 4: „*Opravdu...toto děcko potřebuje nad sebou...hmmm...v uvozovkách metr. Opravdu v uvozovkách bič... Samozřejmě musí tam být to, že ty děcka potřebují mít jasně dané pravidla, jasně je potřebují dodržovat a neustále ty pravidla...hmmm...dbát na ně, trvat na tom, a prostě bez kompromisu, jo...*“ Učitelka musí být v tomto ohledu opravdu důsledná. Pokud totiž dítěti jen například pohrozí a nepoukáže na nastavená pravidla, dítě na ně nebude brát ohled a bude si dělat, co bude chtít. Učitelka 5 říká: „*Takže ono...toto si myslím jakože...důležité ty pravidla, že aby to děcko si uvědomilo, co může a nemůže být.*“ s čímž naprosto souhlasím a přidávám i názor učitelky 6: „*Ono je hlavně důležité prostě...určit nějaké pravidla, které se musí dodržovat a pak už to prostě nějak de.*“

Potřeba asistenta ve třídě

Tato otázka se neobjevila mezi mými výzkumnými otázkami, ale vyplynula mně přirozeně z rozhovoru s učitelkami. Na otázku, jestli učitelkám pomáhala při práci asistentka, participantky odpovídaly většinou záporně. Učitelka 4 na tuto otázku odpověděla: „*Ne my sme byly samy jako dvě učitelky, takže my sme opravdu...sme se otáčely nejenom...a když se ty děcka takto sejdou spolu a ještě to ADHD k tomu, tak to je potom...pěkný mazec.*“ Z odpovědi je patrné, že pomoc asistenta by v tomto případě byla vítána i přesto, že ve třídě byly učitelky dvě. Je těžké představit si, jak takovou práci může tedy zvládat jen jed-

na učitelka. V rozhovoru mě zaujal názor učitelky 2, která tvrdí: *„Nyní má asistenta teda jenom dítě s dětskou mozkovou obrnou... Na dítě s ADHD asi často nebývají prostředky... Nebo sama nevím... Možná je to tím, že se to objevuje docela často a počítá se teda, že asi jako bude zvladatelný bez asistenta?... To opravdu nevím.“* Podle tohoto názoru by se dalo říct, že školy na dítě s poruchou ADHD nahlíží jako na každé druhé dítě, a proto nepotřebuje žádnou jinou výpomoc, což podle mého názoru není dobré stanovisko. Práce s dítětem s poruchou ADHD je často vyčerpávající a pokud se ve třídě objeví i další dítě, které má nějaký výchovný problém, velmi to naruší běh celého dne, protože učitelka stále děti musí uklidňovat, napomínat, či trestat a to zabere většinou hodně času. Jak uvádí učitelka 1: *„...ale je s ním zkrátka víc práce a jde to prostě poznat...často vyrušuje, učení dětí je daleko náročnější, jsme vděční za asistentku, teď je to lepší...“*

Usměrňování dítěte učitelkou

Každá učitelka používá různé metody k usměrňování dítěte s poruchou ADHD. Je to způsobeno tím, že ne na všechny děti s touto poruchou platí ty samé metody. Učitelka 1 například uvádí: *„Ano, opravdu někdy pomůže například přijít k němu, vzít ho za ruku a podívat se mu do očí a říct dost, už toho bylo, Fando...už to stačilo...nech toho...nebo ho posadím na chvíli ke stolu, kde je sám...tam si teda chvíli posedí a až se uklidní tak přijde za námi...“* Pro děti s poruchou ADHD je velmi důležité, abychom na jejich chyby, či chování přehnaně neupozorňovali a jednali s nimi velmi klidným hlasem a používaly klidné metody. Je například dobré dítěti nechat čas, aby si své chování uvědomilo a posadit jej někde, kde nebude rušeno okolím.

Učitelka 2 uvádí další metody: *„...používám klidnou mluvu, zklidňuji je dotykem dlaně po zádech, děláme různé cvičení, které vyžaduje soustředění, udržení rovnováhy. Prokládám živější činnosti s klidnými. Po každé rušné části je zkrátka zklidním. Nenechávám je dlouho u úkolu, když vidím, že už jsou neklidné, tak raději změním činnost. Je to náročné, ale jde to.“* Pokud je učitelka klidná, uklidní to i samotné dítě. Proto je důležité na dítě mluvit klidným hlasem, být k němu vlídný, pohladit jej a nijak na něj nekřičet. Jak učitelka 2 uvádí, je potřeba také střídát činnosti, aby dítě stále nebylo vedeno jen k aktivním činnostem, ale aby si vždy odpočinulo a uklidnilo se.

Další metody používá učitelka 3, která uvádí: *„...nenutím ho třeba v kroužku sedět v klidu... Pak třeba při činnostech...tak u těch činnostech pomáhá trpělivost. A samozřejmě hodně po-*

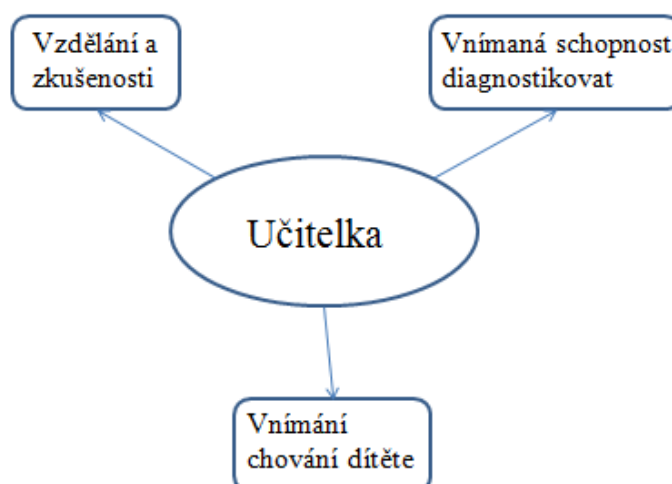
chval...ale ne přehnaně. Občas ještě využívám piktogramů...úkoly strukturuju a tak...“ Jak už jsem psala v teoretické části, dítě s poruchou ADHD je velmi neklidné a ve většině případů se nevydrží dlouho soustředit na jednu činnost. Proto se musí učitelka obrnit velkou dávkou trpělivosti při práci s takovým dítětem a hned při každém problému nezvyšovat hlas, jak uvádí učitelka 5: „...musí člověk prostě přistupovat velice jemně a mírně, hlavně na něho nekřičet, protože třeba když sem na něj zvýšila hlas on přidal... Jenže kolikrát sem musela mít takovou trpělivost v tom klidném hlase vydržet...a prostě dostat se na takovou tu úroveň kdy mě přestane hystericky řvat, tak to jako...hlavně klidným hlasem...“

Kromě klidného hlasu a jemných dotyků doporučuje například učitelka 4: „...odříkávat říkanku, básničku, pohádku...uplně klidným hlasem, skoro až šeptem, aby on se na to zaměřil, aby začal dávat pozor že se něco děje, že je nějaká změna a ho ten amok za chvíli přejde...nebo třeba já nevím...hladit po zádech, nebo dechové cvičení jo...nebo...někdy pomohlo třeba když sme hlasitě tleskly mu před očima...on se vzpamatoval...“ Učitelka tedy doporučuje odpoutat pozornost dítěte od daného problému a zaměřit jeho pozornost na něco úplně jiného. V praxi se mi tato metoda osvědčila také, takže s ní mohu plně souhlasit.

Avšak jak učitelka 4 uvádí: „Třeba pokaždé zabralo něco jiného...jo... Někdy zabralo když sme třeba hlasitě tleskly, jindy ho to třeba ještě víc rozrušilo, někdy zabralo když sme začaly šeptat, někdy na to absolutně nereagoval a fakt pokračoval dál, takže...je potřeba mít trochu víc es v rukávu...“ Je tedy opět nutné dané dítě poznat a vědět, co na něj platí a kdy kterou metodu použít a zároveň hledat stále nové způsoby uklidnění. Pro učitelku je také dobré znát co nejvíce takových uklidňovacích metod, protože pokud jedna z metod nezabere, musí ihned použít jinou.

4.2 Učitelka

Do této kategorie jsem zařadila informace, které se týkaly učitelky samotné. Z rozhovorů mi vyplynuly tři subkategorie – Vnímání chování dítěte, Vnímaná schopnost diagnostikovat a Vzdělání a praxe učitelek. Tyto subkategorie můžeme znázornit v takovém vztahu:

Vnímání chování dítěte

Když učitelky popisovaly, jak se to dané dítě s poruchou ADHD chová u nich ve třídě, často jim dávaly nálepky, které uvádí například učitelka 3: „*Impulzivita, neklid, roztěkanost, horší schopnost zaměřit a udržet pozornost...*“ nebo učitelka 4: „*Samozřejmě roztěkaný, divoký, agresivní, neustále nespokojený...každý vedlejší podnět ho hned rozruší, nesoustředěný, nedokázal prostě udržet pozornost...*“ To samozřejmě nejsou kladné vlastnosti, takže chování dítěte pokládaly spíše za špatné, avšak v rozhovorech můžeme ale najít i zmínky pozitivního hodnocení, kdy se děti s poruchou ADHD vyznačovaly ochranným chováním, nebo zručností při činnostech, jak dokazuje učitelka 1: „*Projevuje se u něho velká nesoustředěnost, vyrušuje, je to ale velký srdcař, do všeho jde naplno, to je jeho plus...*“, nebo učitelka 2: „*Je velmi citlivý...má rád mladší děti, pečuje o ně, ale jak říkám, často ublíží tím, jak je zbrklý... K mladším dětem se snaží být pozorný to jako jo. On nemá rád, když pláčou... Ale na druhou stranu musím pochválit děcka s ADHD, které jsem jako zažila, že všechny měly velmi rozvinutou fantazii. Že třeba nádherně malovaly, nebo když se něco vyrábělo, tak to měly velice hezké.*“

Opět se zde učitelky zaměřovaly také na agresivní chování dítěte, kdy například učitelka 1 uvádí: „*...ten s ADHD začal kolem sebe kopat, křičel, začal házet věcmi kolem sebe,...no prostě byl úplně nekontrolovatelný...*“ a učitelka 2 říká, že: „*Potom byl opravdu agresivní, vulgární, neustále naštvaný...hmmm...kdykoli se mu cokoli nelíbilo, tak to dával prostě nepřiměřeně najevo...vřískal, kopal, drápal, jo vztekal se, zatínal svaly až do úplného třasu, jo prostě dělal naschvály...*“

Agresivní chování je často u dětí s poruchou ADHD spojováno s jejich špatnou motorikou, což dokládá učitelka 2: „...často jim bourá stavby, pošťuchuje je...někdy jim ublíží, ale je to spíše způsobeno jeho neobratností...občas do někoho strčí, šlápne dětem na nohu nebo na ruku, když si hrají na koberci no a to už je konflikt na světě...“

Vnímaná schopnost diagnostikovat

Dítě s poruchou ADHD může diagnostikovat pouze odborník, například z pedagogicko-psychologické poradny. Paní učitelka však může pojmout podezření na tuto poruchu díky pozorování, které vlastně učitelka provádí téměř denně. Může si všimnout příznaků, které mohou nasvědčovat tomu, že dítě trpí poruchou ADHD. Diagnózu však stanovit nemůže, ale v jejích kompetencích je, aby se o podezření zmínila rodičům a ti pak rozhodnou, zda se svým dítětem navštíví pedagogicko-psychologickou poradnu, či ne, jak dokládá například učitelka 3: „A to dítě, co je nediodiagnostikované, u něho jsme se zatím s maminkou dohodly, že není důvod na to, aby měl ten papír, a že počkáme, až bude v předškolním roce...“, nebo učitelka 4: „Ono když to není potvrzené, když ti rodiče prostě do té pedagogicko-psychologické poradny nejdou tak my je...nemůžeme nutit. My můžeme jenom doporučit.“

Často jsem se v rozhovorech setkala s tím, že se učitelky zmiňovaly o dětech s podezřením na poruchu ADHD. Učitelka 3 například uvádí: „...pokud jde konkrétně o děti s ADHD, máme ve školce momentálně tři děti diagnostikované a dvě děti s výraznými projevy...“ Učitelka 5 také potvrzuje, že: „Tady u nás ve třídě úplně né...ale teda máme tady podezření na ADHD...“ a k ní se přidává i učitelka 4: „Integrované děti přímo nemáme, ale máme zde děti s podezřením na ADHD.“ a dodává k tomu, že: „Ale nepotvrzených určitě i v naší třídě se najde i nahoře v zelené pastelce se najde i na druhé budově se najde dítě s ADHD.“ Z těchto úryvků je tedy patrné, že učitelky si u dětí ve třídě všimly náznaků chování, které je charakteristické pro dítě s poruchou ADHD. Učitelka totiž často dělá různá pozorování a díky nim může najít příznaky poruchy ADHD avšak diagnózu stanovit nemůže. Pokud tedy rodiče nenavštíví pedagogicko-psychologickou poradnu, není možné tomuto dítěti vytvořit individuálně vzdělávací plán, a proto může být práce s tímto dítětem velmi ztížená.

Velmi mě v rozhovoru zaujal názor učitelky 4, která tvrdí: „Ono by se dalo ale říct, že v podstatě každé děčko má příznaky ADHD, záleží na tom...třeba...jak těžké...nebo lehké

formy...“ Vypovídá tedy, že u každého dítěte se dají nalézt příznaky poruchy ADHD, s čímž já osobně nesouhlasím. U každého dítěte si můžeme všimnout, že občas zlobí, odporuje učitelce, nechce spolupracovat, může být i agresivní, ale jak uvádí Goetz (2009, s. 44) rodiče a také učitelky mohou pozorovat příznaky až u 50 procent dětí, které jsou mladší čtyř let. Pokud ale dojde ke zlepšení příznaků do půl roku, nejedná se o poruchu ADHD a tudíž ji nemůžeme diagnostikovat. Jak jsem již zmiňovala v teoretické části, diagnostiku lze provést tehdy, když se příznaky objevovaly před vstupem do školy, čteněji než u ostatních dětí a vyskytovaly se po dobu nejméně šesti měsíců, nezávisle na změnách prostředí dítěte, proto není možné jednoznačně říct, že *„každé děcko má příznaky ADHD“*.

Vzdělání a praxe učitelek

Jak jsem zmiňovala na začátku teoretické části mé bakalářské práce, délka praxe pro mě nebyla nijak rozhodujícím faktorem. V rozhovorech jsem se však setkala s tím, že participující učitelky, ať již měly dlouholetou, nebo krátkou praxi, měly v minulosti ve své třídě dítě s poruchou ADHD, jak třeba dokazuje učitelka 3 s krátkodobou praxí: *„Jako učitelka v mateřské škole pracuju třetím rokem...v loňském školním roce jsem měla ve třídě dva předškoláky s projevy ADHD, kdy oba teda byli diagnostikovaní.“* a učitelka 2: *„V oboru pracuji 14 let. Před 3 měsíci jsem se přestěhovala a změnila pracoviště... Ano, měla jsem už dřív děti s ADHD v kombinaci s vývojovou dysfázií.“*

Při otázce vzdělávání ohledně problematiky ADHD učitelky většinou potvrzovaly, že možnosti k sebevzdělávání mají a také ji využívají. Z rozhovorů vyplynulo, že chodí na různá školení a semináře, kdy učitelka 1 například uvádí: *„...já na ty semináře chodím ráda, protože se dycky dozvím hrozně moc nových věcí a pak když je jako...dělám v praxi...tak ono to kolikrát hodně pomůže.“* Další možností sebevzdělávání je například četba odborných knih, časopisů, nebo přímo studium na vysokých školách, které může dodat jistotu v praxi, jak zmiňuje například učitelka 1: *„Teď se už spíše sebevzdělávám v této oblasti sama a to formou čtení odborných článků...třeba v učitelských novinách nebo si kupuji knížky o této problematice, různé publikace...tak jsem se rozhodla vystudovat speciální pedagogiku. To mi dalo velmi mnoho a musím jako říct, že si myslím, že pouze střední škola je pro výchovu a vzdělávání dětí v předškolním věku opravdu málo dostačující. Po tom studiu si jsem taková jistější ve své praxi.“*

Co se týče seminářů, učitelky se mohou setkat s problémem jejich zaplnění. V tom případě, jak uvádí učitelka 5: „...*de jakože si třeba zaplatit toho školitele, aby dojel sem, ale jakože musí být nejmíň šest učitelek a to školení vychází na...pět set, šest set korun...ted' si nejsem jistá...*“ Z toho vyplývá, že téma poruchy ADHD u dětí je v dnešní době aktuální a učitelky o něj jeví velký zájem, jak dokládá učitelka 4: „...*ted'ka v poslední době hodně frčí to téma, takže je velká spousta školení na toto téma agresivita a ADHD a tak podobně, takže možnosti určité jsou, protože ono se o tom ADHD začalo v poslední době dost mluvit...*“

Zmiňovaly se také o svých, často méně zkušených kolegyních a porovnávaly svou zkušenost s jejich nezkušeností v souvislosti s prací s dítětem s poruchou ADHD, jako to udělala například učitelka 2: „*Kolegyně je nezkušená...jako nerada to říkám, ale myslím si, že neměl ve školce vytvořené dobré podmínky. Protože já už mám nějaké zkušenosti s takovýma děckama, vše se upravilo.*“

Také vzpomínaly na své předchozí zkušenosti s dětmi s ADHD, jak uvádí učitelka 1: „...*když sem měla toho předchozího chlapečka, tak sem si s ním nevěděla taky tolik rady, jak si poradím ted'ka s tím naším.*“ a zdůrazňovaly význam těchto zkušeností, jako například učitelka 4: „*A hlavně důležitá je tam ta zkušenost. Učitelka třeba když začíná tak de do té praxe, neví do čeho...má takové ty základní znalosti prostě z té školy a od maturity z toho, co se naučila ve škole..., ale musí si na to dojít, protože prostě jenom ta praxe...tady toto všechno dokáže potvrdit.*“

Můžeme si povšimnout, že učitelky často dávají do souvislostí zkušenosti a vzdělání. Proč tomu tak je si můžeme vysvětlit na následujícím příkladu, který uvedla učitelka 1: „...*v knížkách je napsané, že máte udělat to to to...ale v praxi to prostě funguje kolikrát úplně jinak.*“

Co tím tedy je myšleno? Že je velmi důležité, aby se teorie propojovala s praxí, což je v celku jasné a pochopitelné. Když se učitelka poprvé setká s dítětem s poruchou ADHD je potřeba, aby si nastudovala literaturu, která se tohoto tématu týká. Po nastudování této literatury však učitelka zjistí, že dané postupy a metody, které byly uváděny v knihách a časopisech, na dané dítě nepůsobí, a proto musí hledat dál a vymýšlet další způsoby, jak s takovým dítětem pracovat. Tím, že sbírá zkušenosti, se učitelka také svým způsobem učí, což jí tedy umožňuje efektivněji se věnovat její práci.

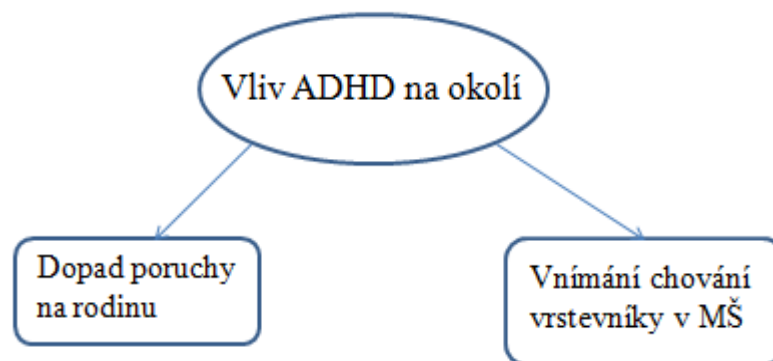
Setkala jsem se i s takovými odpověďmi, kdy se učitelky začaly o tuto problematiku zajímat díky předchozím zkušenostem s dětmi s poruchou ADHD, jako například učitelka 6:

„I kvůli synovi jsem se začala sama aktivně vzdělávat a už na mateřské jsem začala navštěvovat vzdělávací kurzy s tematikou ADHD.“

4.3 Vliv ADHD na okolí

Porucha ADHD se odráží v chování dítěte, které ovlivňuje pohled okolního světa na toto dítě. Z dostupných informací mi vyšly dvě subkategorie, které se vztahují k této kategorii a to – Dopad poruchy na rodinu a Vnímání chování vrstevníky v MŠ. Tyto subkategorie můžeme dát do následujícího vztahu:

Dopad poruchy na rodinu

Má práce se sice zaměřuje na poruchu ADHD z pohledu učitelky a ne z pohledu rodiny, ale zarazilo mě zjištění, že i učitelky cítí, že porucha ovlivňuje i fungování rodiny. Porucha ADHD má stejně jako na práci učitelek vliv i na chod rodiny, protože výchova dítěte s poruchou ADHD je mnohdy velmi náročná a často se jak u rodičů, tak i u učitelů můžeme setkat s tím, že zkrátka na takové dítě už nemají sílu, což může mít za následek i rozpad vztahu, jak dokládá učitelka 4: „...bylo potřeba opravdu hodně velká dávka trpělivosti nejenom ty učitelky, ale ty rodiče taky samozřejmě, ti byli z toho hodně špatní...hmmm... a myslím, že dokonce ten vztah mezi nima i v důsledku tady tohoto prostě zkolaboval, tatínek nevydržel vesměs to bylo všechno na mamince, takže já myslím, že z důsledku tady této náročné situace už jsou od sebe aj. Až tak...až tak závažné to ADHD může mít dopady. Ne jenom ve školce, ale i v rodině.“

V následujícím úryvku učitelky 2 přímo nepoznáme, že jsou rodiče dítěte rozvedení, ale pokud se nad ním zamyslíme, je tato skutečnost patrná: „*Teda podle toho, co mi pověděl otec, který ho má ve své péči. Říkal mně, že třeba jednou vzteky prokousl tablet...*“ Z úryvku také můžeme poznat, že se rodiče někdy svěřují o svých problémech i učitelkám v mateřské škole, což může podle mého názoru částečně nahradit pedagogicko-psychologickou poradnu, pokud ji rodiče nechtějí se svým potomkem navštívit. V tomto případě by je ale učitelka měla nasměrovat na odbornější pomoc.

Vnímání chování vrstevníky v MŠ

Porucha ADHD velmi ovlivňuje to, jak je dítě vnímáno jeho okolím. Často se mi v rozhovorech opakovalo, že děti využívají této poruchy, aby na takové dítě mohly svádět věci, které udělaly sami. Úkolem učitelek je v tomto případě nedat na první úsudek a snažit se dětem osvětlit situaci, s kterou se dítě s poruchou ADHD potýká. Ukázkový příklad mi poskytla učitelka 1: „*...mají tendenci říct jeho jméno, aniž by věděli, kdo to udělal...automaticky to dle nich dělá on. Tomu my se ale snažíme předcházet a děckám pořád říkáme, že on za to nemůže, a že to nedělá schválně, a že ho to mrzí a poslední dobou se to už aj zlepšilo.*“

Bohužel se často stává, že tedy dítě s poruchou ADHD kvůli svému chování nakonec do kolektivu nezapadne. Děti jej mohou odstrkovat z různých důvodů. Jeden důvod uvádí učitelka 4: „*...takže ty děcka...hmmm...často tam prostě poznaly, že něco je špatně, že se něco děje, samozřejmě to jeho chování se jim nelíbilo, bránily se tomu, protože ono opravdu dostat se do křížku s takovým dítětem to je hodně nepříjemné, to dítě opravu neví...neví jak má reagovat, neví co má dělat, neví jak se má bránit a brání se prostě...všema možnýma způsobama, které zná...*“ Dítě s poruchou ADHD může být, jak už zde bylo mnohokrát zmiňované, agresivní k ostatním dětem, nebo k učitelce. Tato agresivita u ostatních může vyvolávat strach, a proto se takového dítěti snaží co nejvíce vyhýbat a nepřicházet s ním do styku, což má za příčinu vyčlenění dítěte s ADHD z kolektivu. Jak učitelka 4 potvrzuje: „*...takže on v kolektivu nebyl oblíbený, chudák dostal prostě nálepku...á...tak se k němu děcka chovaly, tak k němu přistupovaly.*“

Dítě s poruchou ADHD to mívá v kolektivu často těžké. Špatně se zapojuje, ostatní děti se mu díky jeho chování vyhýbají. Učitelka je proto povinna dětem vysvětlit, proč se tak dítě chová, musí se ho často zastávat, protože je nespravedlivě osočované a dbát na to, aby se

takové situace opakovaly co nejméně. Učitelka 4 říká: „...sme se snažily i těm dětem vysvětlit, že prostě on je nemocný, žé...hmmm...když je člověk nemocný...tak má různé projevy, že on třeba i nechce, nebo ho to mrzí potom taky, jo, že se tak zachoval. Snažily sme se to těm děčkám vysvětlovat, protože on za to v podstatě ani nemůže, že on to nechce dělat naschvál a prostě to tak prožívá a každý člověk se s tím popere nějak jinak...“ Tento proces je ve většině případů velmi náročný a záleží také celkově na kolektivu třídy, ale po určitém čase se mohou tyto situace eliminovat. Učitelka 2 například uvádí: „Dětem jsem situaci vysvětlila tak, že jsme každý jiný a každý máme své potřeby a problémy a zhruba za čtrnáct dní byl vcelku klid. Ještě chvíli byla tendence ze strany dětí na chlapce vše svalovat, myslím tím veškeré prohřešky, jako politá podlaha, neuklizené či rozbité hračky atd. No a tady jsme jako učitelky musely být velmi, ale fakt velmi všímavé. Snažily sme se toto...jak bych to řekla...jednání ze strany dětí zarazit co nejdřív a jako podařilo se celkem, protože po čtvrt roce se chlapec úplně včlenil do kolektivu a byl naprosto úžasný. Bylo to náročné, ale teda stálo to za to.“

Velmi mě zaujal názor učitelky 3, která tvrdí, že: „...v předškolním věku děti akceptují odlišnost druhých mnohem snadněji než později třeba jako ve třetí třídě základní školy a výš....“ Tento názor si získal mou pozornost, protože sama podobný názor zastávám. Děti v předškolním věku ještě nejsou tak v uvozovkách zkažené touto společností a proto se s odlišnostmi jiných dětí mohou vyrovnávat lépe, než děti starší, na což poukazuje i učitelka 4: „My sme se to snažily řešit, ale samozřejmě starší děcka už mají svoje hlavy...oni dokáží rozlišit jaké chování se jim líbí, jaké se jim nelíbí...dokáží prostě...rozeznat s kým se chtějí bavit, s kým chtějí udržovat ten kontakt a s kým ne.“

ZÁVĚR VÝZKUMU

Výzkumná otázka: Jaké zkušenosti mají učitelky s dětmi s poruchou ADHD?

Učitelky, se kterými jsem vedla rozhovor, už měly předchozí zkušenosti s dětmi s poruchou ADHD. Některé učitelky se s takovým dítětem setkaly hned ze začátku své praxe a konstatovaly, že to pro ně byl velmi silný zážitek, protože o takové poruše měly jen teoretické znalosti a chyběla jim ta praktická část. Postupem času se však tyto děti naučily zvládat a s dalšími dětmi s touto poruchou už měly menší problémy. Učitelky, které měly dlouholetou praxi, se s takovým dítětem setkaly i dvakrát nebo vícekrát. Avšak všechny učitelky se shodly na tom, že předchozí zkušenost s takovým dítětem může v praxi v pozdější době velmi pomoci.

Výzkumná otázka: Jak učitelky vnímají chování dítěte s poruchou ADHD?

Z poskytnutých rozhovorů můžeme vyvodit tyto závěry. Učitelky v mateřských školách vnímají chování dítěte ve většině případů negativně, tzn. při rozhovorech si na děti s touto poruchou spíše stěžovaly a mluvily o nich jako o dětech roztržitých, neposlušných, někdy agresivních a vyjmenovávaly spíše jejich špatné chování. Čím je tato skutečnost zapříčiněna? Nejspíše tím, že děti s poruchou ADHD opravdu takové jsou. Často se nad věcmi dokážou rozzlobit, jsou nepozorné a impulzivní, ale to bohužel patří k popisům této poruchy a děti za to často nemohou, že na impulzy reagují takovým způsobem. Dítě s poruchou ADHD tedy podle učitelek značně znepráhňuje klima třídy, kdy dětem často ubližuje či naopak děti ubližují jemu, když využívají jeho poruchy, aby na něj sváděly své chyby. Toho si učitelky také všímají a musí tedy tady tomuto dění zamezit, což také nepřispívá k dobré náladě učitelky, když musí řešit takové případy. Najdou se však i světlé výjimky, kdy si učitelky nevšímají pouze negativních stránek poruchy, ale také těch pozitivních, kdy o dětech mluví jako o ochranářích mladších dětí nebo o skvělých malířích.

Výzkumná otázka: Jak učitelky pracují s dětmi s poruchou ADHD?

Jak jsem již naznačila, práce s dětmi s poruchou ADHD není nijak jednoduchá. Učitelka musí mít nastudovanou literaturu a také mít zkušenosti, aby se s takovým dítětem vůbec dokázala dohodnout. Pokud nastane nějaká konfliktní situace, učitelka musí pohotově zareagovat a znát spoustu metod na uklidnění dítěte. Mezi metody, o kterých se učitelky

zmiňovaly, patřila ve většině případů klidná konverzace s dítětem. Kdykoli se naskytl nějaký problém, učitelky doporučily s dítětem mluvit klidně, někdy až přímo šeptat. Díky tomu se dítě na učitelku lépe zaměřilo a opustilo tak svůj problém. Pokud bylo nutné využít i jinou metodu, doporučovaly hlazení, či jemný dotyk dítěte, který jej mohl uklidnit a pokud ne, často děti posílaly si sednout, například ke stolu, aby přemýšlely o daném problému a aby si uvědomily následky jejich jednání. Pro dítě s poruchou ADHD je velmi těžké udržet delší dobu pozornost, proto učitelky s takovými dětmi musely často střídát činnosti rušné s klidnými, kdy dítě mělo čas relaxovat, a pokud se nějaké z činností nechtělo účastnit, musely vymýšlet náhradní program.

Výzkumná otázka: Jak učitelky vnímají působení poruchy ADHD na okolí dítěte?

Učitelky často mluvily i o ostatních dětech ve třídě. Zmiňovaly, že se dítě s poruchou ADHD do kolektivu mnohdy zařazuje velmi těžko a to hlavně díky svému chování. Učitelky, které mají ve své třídě dítě s poruchou ADHD se musí mít stále na pozoru. Ostatní děti totiž mají často tendence svádět na takové dítě vše, co se jim hodí. Mají totiž zafixované, že například ten chlapec pořád zlobí a vždycky, když se něco stane, stojí za tím on. Tak proč to nevyužít ve svůj prospěch? Problém také nastane, když se dítě s poruchou ADHD chová k ostatním dětem agresivně. Může po nich házet hračky, dělat jim naschvály, požduchovat je a ostatní děti jej díky tomu odstrkují, protože se ho bojí. Takové dítě si pak těžko hledá kamarády, a pokud si je najde, jedná se většinou o děti, které také nejsou žádnými andílky.

Porucha ADHD má také vliv na rodinu, což potvrdily i učitelky z mateřských škol. Rodiče si jim čas od času postěžují, že jejich chlapec doma neposlouchá a že je nevladatelný. Paní učitelky naznačovaly také, že tato porucha přerostla rodičům přes hlavu, a že mohla být hlavním důsledkem rozpadu rodiny.

Výzkumná otázka: Jak se učitelky ohledně této problematiky vzdělávají?

Při práci s dítětem s poruchou ADHD je velmi důležité, aby učitelka byla o této poruše informována a aby o ní stále vylepšovala své znalosti. Učitelky ve většině případů potvrdily, že se vzdělávají, nebo se chtějí vzdělávat a to hlavně pomocí seminářů, nebo odborné literatury. Některé učitelky tato problematika tak zaujala, že se rozhodly vystudovat

vysokou školu. Zároveň také potvrzovaly, že tato tematika je aktuální a o semináře je nouze. Často jsou podle nich tyto semináře zaplněné, ale uvádějí také, že vědí o možnosti pozvat si školitele přímo do mateřské školy, kdy však musí zaplnit kapacitu minimálně šesti učitelek. A pokud se tedy učitelky nevzdělávají v současnosti, rády by se v budoucnu na tento problém zaměřily, pokud jim tedy dovolí čas.

ZÁVĚR

V teoretické části jsem popsala jak poruchu ADHD můžeme vymezit, jakých příznaků si u dítěte s poruchou ADHD můžeme všimnout, kdo a jak může tuto poruchu diagnostikovat a kde tato porucha vzniká. Popsala jsem subtypy poruchy ADHD od dvou různých autorů a z různých časových období. Během let se náhled na poruchu ADHD velmi měnil a s tím také pojmenování této poruchy, které jsem v teoretické části také osvětlila.

V praktické části jsem prezentovala můj výzkum, co se týče problematiky poruchy ADHD, na kterou nahlížely učitelky z mateřských škol. Výzkum byl velmi zajímavý, protože učitelky mi poskytly mnoho informací, které jsem následně zpracovávala kategorizací.

Celkově by se dalo tedy říct, že učitelky v mateřských školách nahlíží na děti s poruchou ADHD spíše negativně. Což by se také dalo očekávat. Představte si totiž, že jste učitelka v mateřské škole, ve třídě máte přes dvacet dětí, které také nejsou vždy poslušné a k tomu jedno dítě s poruchou ADHD, které se vyznačuje impulzivním chováním, nesoustředěností a hyperaktivitou. Takové dítě dokáže často udělat učitelkám z práce nepříjemnou povinnost, což určitě neprospívá ani samotné učitelce, ani třídě.

Z dostupných informací jsem také zjistila, že porucha ADHD má vliv i na okolí dítěte, to znamená také na rodinu a na děti ve třídě. I když se má práce přímo nezabývá problematikou poruchy ADHD v souvislosti s rodinou, přesto jsem tuto problematiku do své práce částečně zařadila, jelikož mi o této skutečnosti učitelky podávaly zajímavé informace.

Celkově se tato práce zabývala problematikou ADHD u předškolních dětí a snažila jsem se tuto problematiku nastínit právě z pohledu učitelek z mateřských škol. Protože kdo jiný, kromě rodiny, by na ni měl mít názor, než právě učitelky v mateřských školách, ve kterých se tato porucha objevuje čím dál častěji. Je tedy potřeba upozornit na to, že musíme rozlišovat chování dětí, které je v normě, kdy každé dítě občas zazlobí a naopak chování, které v normě není, kdy zlobení přesahuje únosnou mez.

Tato práce by mohla posloužit učitelkám a široké veřejnosti, jako informační materiál o poruše ADHD u předškolních dětí a o výchovných problémech u těchto dětí. Doufám, že k tomuto účelu také poslouží.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ANTAL, Martin. *To dítě je nepozorné: jak žít s hyperaktivním dítětem : ADHD očima ADHD*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2013, 294 s. ISBN 978-80-204-2898-1.
2. ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 104 s. ISBN 80-7178-808-2.
3. ESSA, Eva. *Jak pomoci dítěti: metody zvládnání problémů dětí v předškolní výchově*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011, 300 s. ISBN 978-80-251-2928-9.
4. GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD - porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. 1. vyd. Praha: Galén, 2009, 160 s. ISBN 978-80-7262-630-4.
5. JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Máte neklidné, nesoustředěné dítě?: metody práce s dětmi s LMD (ADHD, ADD) především pro učitele a vychovatele*. 2. vyd. Praha: D + H, 2007, 127 s. ISBN 978-80-903869-1-4.
6. KAST-ZAHN, Annette. *Jak společně s dětmi zvládat výchovné krize*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007, 160 s. Pedagogicko-psychologický rádce rodiče. ISBN 978-80-251-1557-2.
7. KUSÁK, Pavel a Pavel DAŘÍLEK. *Pedagogická psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 234 s. ISBN 80-244-0294-7.
8. LANIADO, Nessia. *Máte neklidné dítě?*. Vyd. 1. Překlad Ivana Hlaváčová. Praha: Portál, 2004, 112 s. ISBN 80-7178-868-6.
9. MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2010, 247 s. ISBN 978-80-7367-627-8.
10. MICHALOVÁ, Zdeňka. *ADD/ADHD v kontextu poruch chování*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 120 s. ISBN 978-80-7372-733-8.
11. MICHALOVÁ, Zdeňka. *Předškolák s problémovým chováním: projevy, prevence a možnosti ovlivnění*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 162 s. ISBN 978-80-262-0182-3.
12. MUNDEN, Alison a Jon ARCELUS. *Poruchy pozornosti a hyperaktivita: [přehled současných poznatků a přístupu pro rodiče a odborníky]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 119 s. ISBN 80-7178-625-x.
13. NOVÁK, Tomáš. *Mnohem menší dareba, než jste čekali*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 125 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-5069-9.

14. NOVÁK, Tomáš. *Proč jsi stále tak neklidný?!*. 2., upr. vyd., [V nakl. Grada] vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 109 s. ISBN 978-80-247-4226-7.
15. PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2007, 270 s. ISBN 978-80-7184-569-0.
16. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-717-8772-8.
17. SAGI, Alexander. *Problémové děti v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 102 s. *Výchova dětí od 3 do 8 let*. ISBN 80-7178-067-7.
18. ŠVARCOVÁ, Eva. *Úvod do etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 107 s. ISBN 80-7041-449-9.
19. ŠVARŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
20. TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 198 s. ISBN 80-7178-503-2.
21. WARD, Rick. ADHD in Children. *Family Health*. 2006, vol. 22, no. 440. ISSN:0830-0305
22. WYCKOFF, Jerry a Barbara C UNELL. *Výchova bez křiku a pohlavků: ověřená řešení nejobvyklejších problémů chování předškoláků*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004, 164 s. *Žijeme s dětmi*. ISBN 80-204-1193-3.

SEZNAM TABULEK

Tab. 1   Základní charakteristika učitelů

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P1: Rozhovor s učitelkou 4

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR S UČITELKOU 4

Já: Takže začneme. Tento rozhovor se bude týkat problematiky ADHD u předškolních dětí. Při odpovídání se nebojte říct to, co Vás napadne, protože žádná odpověď není špatná. Můžeme začít?

Učitelka: Ano.

Jak dlouho pracujete v tomto oboru, v této škole?

Ve školkách pracuji už pět let a konkrétně v této školce jsem druhým rokem a předtím jsem byla tři roky ve školce v Uherském Brodě.

Máte ve škole integrované děti?

Integrované děti přímo nemáme, ale máme zde děti s podezřením na ADHD. Ono když to není potvrzené, když ti rodiče prostě do té pedagogicko-psychologické poradny nejdou tak my je...nemůžeme nutit. My můžeme jenom doporučit. Tak pokud nemáme to ADHD potvrzené a není vypracovaný individuální vzdělávací plán, abysme s tím dítětem mohli v rámci integrace pracovat, tak jako integrované není považováno... To musí odsouhlasit pedagogicko-psychologická poradna a nebo speciálně-pedagogické centrum. Ono by se dalo ale říct, že v podstatě každé děcko má příznaky ADHD, záleží na tom...třeba...jak těžké...nebo lehké formy, ale ne vždy opravdu ty rodiče na to vyšetření jdou a ne vždycky je to potvrzené... To si může potom ta učitelka jenom vlastně...vzhledem k symptomům domyslet samozřejmě a opravdu je to na tom, jestli ti rodiče jdou nebo ne. Ale nepotvrzených určitě i v naší třídě se najde i nahoře v zelené pastelce se najde i na druhé budově se najde dítě s ADHD.

Setkala jste se již dříve s integrovaným dítětem, nebo je toto vaše první zkušenost?

Ano... Měla jsem jedno dítě ve školce, kde jsem předtím pracovala, když jsem byla třetí rok v práci, tak jsme měli integrovaného chlapce s ADHD teda s docela těžkou formou, maminka odmítala medikamenty, takže to s ním bylo docela náročné...a měl to právě potvrzené i z....pedagogicko-psychologické poradny...a...měl vypracovaný i individuální vzdělávací plán a my jsme s ním individuálně pracovaly... Ale to teda bylo...hodně náročné.

Kolik měl ten chlapeček roků?

Čtyři a půl roku. Ještě nebyl předškolák ani.

Jak se ten chlapec choval?

Samozřejmě roztěkaný, divoký, agresivní, neustále nespokojený...každý vedlejší podnět ho hned rozruší, nesoustředěný, nedokázal prostě udržet pozornost...když byl maximálně zaujatý, ale maximálně, tak ta pozornost byla...vlastně vzhledem k tomu ADHD lepší, ale i tak...nedá se to srovnat třeba jako s normálním děckem, které má nějaké to...hmmm...sebeuvědomění, nějaké to...hmmm...hmmm...jak se to řekne...když se umím kontrolovat...sebekontrolu, jo, takže děcka oni oni ví, co se sluší nesluší, dokážou se sebekontrolovat trochu, kdežto to děcko s ADHD prostě tady tyto základní znalosti návyky jo to nemá...ono to nevnímá, takže ono někdy absolutně je někdy nekontrolovatelné. Potom byl opravdu agresivní, vulgární, neustále našťvaný...hmmm...kdykoli se mu cokoli nelíbilo, tak to dával prostě nepřiměřeně najevo...vřískal, kopal, drápal, jo vztekal se, zatínal svaly až do úplného třasu, jo prostě dělal naschvály, třeba plyval do čaje...hmmm...do jídla druhým děckám, jo utěkal na vycházce, takové děcko to neustále musí být pod dohledem a zvlášť na té vycházce u silnic, všude, protože ono se vytrhne z ničeho nic a letí do silnice, jo prostě nekontrolovatelné. Děckám ubližoval, nedokázal...hmmm...něco klidně řešit, se okamžitě vztekl á bylo potřeba opravdu hodně velká dávka trpělivosti ne jenom ty učitelky, ale ty rodiče taky samozřejmě, ti byli z toho hodně špatní...hmmm... a myslím, že dokonce ten vztah mezi nima i v důsledku tady tohoto prostě zkolaboval, tatínek nevydržel vesměs to bylo všechno na mamince, takže já myslím, že z důsledku tady této náročné situace už jsou od sebe aj. Až tak...až tak závažné to ADHD může mět dopady. Ne jenom ve školce, ale i v rodině.

Měl ten chlapeček ve školce asistenta?

Ne my sme byly samy jako dvě učitelky, takže my sme opravdu...sme se otáčely jenom, že kolem samozřejmě kapacita maximálně ve třídě dvacet osm a v průměru chodí třeba tak do pětadvaceti, když je to lepší tak třeba dvacet, sedmnáct, osmnáct a s takovýmto chlapečkem...stačí jeden a konec a samozřejmě není to jenom jedno dítě, jsou děcka prostě divočejší, jsou děcka s kterými sa musí jak s malovaným vajcem, nemusí mět ADHD, ale třeba vyloženě výchovné problémy, že třeba výchova doma není důsledná a když se ty děcka takto sejdou spolu a ještě to ADHD k tomu, tak to je potom...pěkný mazec.

A když třeba to dítě mělo nějaké ty záchvaty například agresivity, tak jak jste ho uklidňovala?

Hlavně mluvit na něho klidně, zkusit ho prostě maximálně uklidnit,...upoutat jeho pozornost jakoukoliv blbostí prostě aby...aby přemýšlel nad tím...s...svým aktuálním stavem, prostě ukonejšit, klidně mluvit v úrovni očí, klidně začít mluvit upl...i uplnou blbost, třeba...já nevím...odříkávat říkanku, básničku, pohádku...uplně klidným hlasem, skoro až šeptem, aby on se na to zaměřil, aby začal dávat pozor, že se něco děje, že je nějaká změna a ho ten amok za chvíli přejde...nebo třeba já nevím...hladit po zádech, nebo dechové cvičení jo...nebo...někdy pomohlo třeba když sme hlasitě tleskly mu před očima...on se vzpamatoval a prostě na základě toho prostě zvukového podnětu silného on si uvědomil, že něco...jo...cvaklo...takže..., ale každý ten v uvozovkách záchvat byl taky trošku jiný...jiným způsobem vyvolaný, reagoval třeba na různé věci. Třeba pokaždé zabralo něco jiného...jo... Někdy zabralo když sme třeba hlasitě tleskly, jindy ho to třeba ještě víc rozrušilo, někdy zabralo, když sme začaly šeptat, někdy na to absolutně nereagoval a fakt pokračoval dál, takže...je potřeba mět trošku víc es v rukávu á...vědět...znat to děcko a asi zhruba vědět kdy co...pomůže. Takže...určitě si nastudovat odbornou literaturu...aby se vůbec vědělo, jak s takovým děckem pracovat.

Zaznamenala jste u dítěte i nějaké další náznaky nestandardního chování? Jaké?

No tak kopal, škrábal a dokonce i učitelky prostě...je kousal. Fakt vyloženě agresivní, nepřiměřené.

Jak se toto dítě chovalo k ostatním dětem?

On byl tím svým prostě charakterem á...tím...hmmm...v uvozovkách tou diagnózou ADHD, tím že je prostě to děcko jiné, tak ho tak vnímají i ty druhé děcka. Protože on jak nepřiměřeně se chová k dospělému, k učitelce, no tak přesně tak se chová k děcku a ještě možná hůř, protože přece jenom ten dospělý je aspoň trochu ta autorita, je to něco jiného než ten jeho vrstevník...takže ty děcka...hmmm...často tam prostě poznaly, že něco je špatně, že se něco děje, samozřejmě to jeho chování se jim nelíbilo, bránily se tomu, protože ono opravdu dostat se do křížku s takovým dítětem to je hodně nepříjemné, to dítě opravu neví...neví jak má reagovat, neví co má dělat, neví jak se má bránit a brání se prostě...všema možnýma způsobama, které zná, že, takže on v kolektivu nebyl oblíbený, chudák dostal prostě nálepku...á...tak se k němu děcka chovaly, tak k němu přistupovaly. My sme se to snažily řešit, ale samozřejmě starší děcka už mají svoje hlavy...oni dokáží

rozlišit jaké chování se jim líbí, jaké se jim nelíbí...dokáží prostě...rozeznat s kým se chtějí bavit, s kým chtějí udržovat ten kontakt a s kým ne. Takže on byl v tomto ohledu už takový docela dá se říct separovaný, nebyl tím kolektivem tak braný, jak prostě třeba normální děcko, které adekvátně reaguje a které se dokáže normálně zahrát jo...takže ty děcka to hodně vnímaly. A samozřejmě o to horší to bylo, že aj pro toho kluka, protože on to taky vnímá tu atmosféru á...není mu to příjemné, necítí se dobře, takže to byl někdy prostě takový začarovaný kruh jo... Ty děcka se tomu bránily, vyhýbaly se mu do hry ho...hmmm...podařilo se nám namotivovat ty děcka a aby prostě toho chlapce vzaly jo...když sme třeba i tu hru korigovaly nějak i třeba nepřímo...hmmm...my jako učitelky, tak se podařilo ho v té hře držet třeba jo...ale to byly většinou takové vzácné chvílky, jako že by ty děcka ho samy přijmuly, spíš ho odstrkovaly. Musela tam být hodně velká motivace ze strany těch učitelek aby se prostě...hmmm...podařilo toho kluka zapojit, jo... Protože, že by děcka vyhledávaly jeho kontakt to určitě ne.

Měl ve třídě nějaké kamarády?

Dá se říct, že určitě ano...byly prostě slabé chvílky, byly silnější chvílky. On v jádru ten chlapec...hmm...nebyl zlý, to sme se snažily i těm dětem vysvětlit, že prostě on je nemocný, že...hmmm...když je člověk nemocný...tak má různé projevy, že on třeba i nechce, nebo ho to mrzí potom taky, jo, že se tak zachoval. Snažily sme se to těm děčkám vysvětlovat, protože on za to v podstatě ani nemůže, že on to nechce dělat naschvál a prostě to tak prožívá a každý člověk se s tím popere nějak jinak... Takže...takže tak...nebylo to lehké.

Jak se toto dítě chová k vám, jako učitelce?

Záleží hrozně na tom, jaká osobnost ta učitelka je. Pokud je to učitelka...hmmm...uf...pokud je ta...no prostě pokud je ta učitelka slabší, třeba i trošku labilnější, nebo...hmmm...strašně klidná, nebó...hmmm...taková...nevím, nechcu říct labilní jo, ale pokud je prostě ta osobnost slabší, že si nedokáže třeba poradit v různých situacích, tak to ta učitelka neustojí. Opravdu...toto děcko potřebuje nad sebou...hmmm...v uvozovkách metr. Opravdu v uvozovkách bič. Né nic...prostě agresivního, nebo nepřiměřeně děcko trestat, nebo ponižovat, to rozhodně ne, to je to nejhorší, co může byt samozřejmě, nepoukazovat na něj. Samozřejmě musí tam byt to, že ty děcka potřebují mět jasně dané pravidla, jasně je potřebují dodržovat a neustále ty pravidla...hmmm...dbát na ně, trvat na tom, a prostě bez kompromisu, jo... Takže...a samozřejmě aby to ta jako učitelka psychicky ustála, tak musí byt opravdu to silná osobnost, protože děcko, které začně kopat, kousat,

keré začne prskat, keré začne ječet, keré se začne třást...to prostě neustojí jenom tak...prostě...slabší povahy bych řekla si s tím děckem neporadí...musí se to naučit.

A vy jste si s ním dokázala poradit?

Já jsem si s ním poradit uměla, protože i moje kolegyně...my sme byly tak zhruba na stejné...na stejné notě, protože my sme učitelky takové...můžu říct...nebo cítím se být silnějšího charakteru, necítím se být upejpavá, necítím se být odstrčená, necítím strach, když jdu s děckama pracovat, takže...hmmm...i on to ze mě cítil a já...už i s tou praxí dokážu prostě věci podat a dokážu si trvat na svém. Takže troufám si říct, že sme to zvládly obě dvě...i kolegyně i já...ale opravdu sme trvaly na tom, co...bylo jasně...dané, to se udělá...tak. Ale nebylo to jednoduché... I já když jsem se s takovým děckem dřív nesetkala a individuálně sem s ním nepracovala, tak je to šok a člověk se to musí naučit... Takže taky to nebylo na nás, že bych byla dokonalá...ne to v žádném případě. Ale musely sme se sžít, musely sme toho kluka poznat a musely sme zjistit jak na to. Takže to taky chvílu trvá.

Změnilo se nějak klima třídy po nastoupení tohoto dítěte?

Určitě ano. To klimá...to klimá je rozdílné...hmmm...je...hmmm...to uplně jiný pohled, když vejdeš do třídy a cítím, jestli je ta atmosféra klidná, pohodlná, důvěřivá, jestli ty děcka prostě sou klidné, nebo neklidné, každý si jede po svém. Takže to na první pohled de cítit, jestli ta atmosféra je pohodová a nebo jestli to v té třídě hapruje. A samozřejmě bylo vidět, kdy ta atmosféra byla pohodová, kdy se to dařilo korigovat prostě ty projevy toho chlapečka, nebo kdy do školky nepřišel a byl třeba nemocný, tak strašně to šlo poznat...fakt strašně to děcko to dokáže ten kolektiv hrozně rozhodit a i tu práci samotnou. Když má učitelka třeba děcka v kruhu a chce pracovat a má dejme tomu dvacet děcek...a k tomu takové dítě...a ještě je pár děcek, keré jsou prostě nedobré, nevychované, tak to je mazec, jo. Takže ta atmosféra jde hodně cítit.

Máte možnost se dále vzdělávat, co se týče problematiky ADHD u dětí?

Tak určitě, jsou publikace...teďka v poslední době hodně frčí to téma, takže je velká spousta školení na toto téma agresivita a ADHD a tak podobně, takže možnosti určitě jsou, protože ono se o tom ADHD začalo v poslední době dost mluvit. Dřív to bylo prostě děcko nevychované, dřív za to mohly rodiče a nevědělo se o tom, ale prostě dnes už se ví, že to nemusí vůbec být výchovou, nemusí to být špatným...vedením rodičů, ale prostě...hmmm...jsou to prostě chyby v centrální nervové soustavě a to děcko prostě má diagnózu jako jakékoliv jiné nemoci u děcek a jsou na to i medikamenty, takže to vůbec

nemusí být prostředím, výchovou, ani ničím, jo... Ale záleží na tom, jak ta učitelka má zájem... Jestli se chce vzdělávat, nebo se nechce vzdělávat. A já jelikož jsem měla toho chlapce ve třídě, tak to mám hodně načtené a byla jsem i na školení ADHD a agresivní dítě. Takže...jsou možnosti a je potřeba se fakt vzdělávat, protože takové děcko se najde skoro vždy ve škole. A hlavně důležitá je tam ta zkušenost. Učitelka třeba když začíná tak de do té praxe, neví do čeho...má takové ty základní znalosti prostě z té školy a od maturity z toho, co se naučila ve škole..., ale musí si na to dojít, protože prostě jenom ta praxe...tady toto všechno dokáže potvrdit a jenom tou praxí se ten člověk dokáže potvrdit si to, že to co se naučil fakt funguje, nebo tím třeba nemusí, může to být ve finále...uplně jinak že jo. Takže...je potřeba se v tomto vzdělávat.

Já: Velmi Vám děkuji za poskytnutý rozhovor a přeji Vám pevné nervy při práci a ať se Vám daří.

Učitelka: Nemáte vůbec za co, ono je to fajn se tak někomu jakože vyvykládat....Taky přeju hezký den a ať se bakalářka povede.